

פרשת שמות

מה בפרשה: סיכום מתומצת של פרשת השבוע

השעבוד • הגזירה • לידת משה • הבריחה למדין • קבלת המנהיגות • משה אצל פרעה • על כל אלו ועוד בפרשת שמות המוגשת בלשון קלה וברורה

דור הולך ודור בא - "וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא". באותו רגע החלה אחת התקופות הקשות ביותר בעם ישראל - שעבוד מצרים. ומפני שידע הקב"ה שעתידים המצריים להתנכל לבני ישראל ולנסות ולהמעיט את מספרם הקדים תרופה למכה: "ובני-ישראל פרו וישרצו וירבו במאוד מאוד, ותמלא הארץ אותם", עד כדי כך, שנשות ישראל ילדו כל אחת ששה תינוקות חיים בבת אחת, וכולם גיבורים וחזקים שלא כדרך הטבע!

השעבוד

"ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף". פרעה כפר בכל הטובה שעשה עימו יוסף, שהציל אותם מרעב וכליה, ועשה עצמו כאילו אינו מכיר את יוסף ובני עדתו.

בראותו כי בני-ישראל מתרבים מיום ליום חשש שמא יום אחד יתחילו עמו במלחמה ולכן אסף את כל יועציו וחכמיו למצוא דרך כיצד לעצור את התפשטותם. הלך פרעה אל זקני ישראל ואמר להם: עד עכשיו ניתן לכם כל טוב מצרים ואכן התעשרתם והנה אתם עם רב. הגיע השעה לפרוע את החוב. עליכם יהיה לבנות את ערי המבצר פיתום ורעמסס.

למרבה הפלא, על-אף העבודה הקשה, המשיכה תופעת התרבותו של עם ישראל - "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ". בראותו שמזימתו לא עלתה יפה החליט פרעה להעביד עוד יותר את בני-ישראל, "וימררו את חייהם בעבודה קשה..."

הגזירה

לילה אחד חולם פרעה, והנה כל ארץ מצרים נתונה על כף אחת של המאזניים ובכף השניה עומד טלה וזה מכריע את הכף לצידו. הפתרון בפי חרטומי מצרים היה חד משמעי: בן עתיד להיוולד בעם ישראל והוא עתיד להחריב את כל ארץ מצרים!

מיד כינס פרעה את כל המיילדות העבריות וציוה עליהן כי ברגע הלידה יבחינו במין הולד: "...אם בן הוא והמיתן אותו ואם בת היא וחיה". אך המיילדות האמיצות ובראשן שפרה ופועה המשיכו להחיות גם את הזכרים ואף דאגו בשעת הצורך למים ומזון.

בנתיים דחקו האסטרולוגים בפרעה; דע לך כי היום ייולד מושיען של ישראל! ומאחר וזה נוכח לדעת כי המיילדות אינן מקיימות את פקודתו, החליט לצוות על עמו: "כל הבן היילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון".

לידת משה

ואכן לא טעו האסטרולוגים בתחזיתם. באותו היום נולד בן לעמרם ויוכבד משבט לוי, ויקרא שמו בישראל - משה, הוא האיש שהנהיג את עם ישראל בצאתו ממצרים. לאחר שלושה חודשים, משלא יכלה להחביאו בביתה, יצאה יוכבד אמו ליאור והניחו אותו בתוך תיבת גומי על מימי הנילוס.

פרשת שמות

התיבה משכה את תשומת ליבה של בת פרעה שיצאה לרחוץ במימי הנהר. משפתחה אותה גילתה תינוק עברי בוכה. אז הופיעה מרים אחות משה והציעה לחפש אשה עבריה שתניק את התינוק. כך חזר משה לחיק אמו עד שגדל והובא אל בית פרעה.

משה בורח למדין

יום אחד יצא משה מבית המלוכה לראות מה שלום אחיו בני-ישראל "וירא בסבלותם". לפתע ראה שוטר מצרי מכה את אחד מבני-ישראל. בהביטו שאין איש באזור הכה את המצרי עד מות וטמן את גופתו בחול. למחרת ראה שני עבריים מכים איש את רעהו הוא פנה אל אחד מהם; "רשע למה תכה רעך,?" זה לא נשאר חייב וענה למשה: הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי?" משה נוכח לדעת כי דבר הריגת המצרי התפרסם ועל כן נאלץ לברוח למדין. שם הוא פוגש בבנות יתרו כהן מדין, אשר בני המקום החרימו אותו על שהפסיק לעבוד עבודה זרה, מציל אותו מן הרועים המתעללים בהן ועוזר להן להשקות את הצאן. כתוצאה מכך הוא נפגש עם אביהם ונושא לאשה את בתו ציפורה, ממנה נולד לו בנו הראשון - גרשום.

המנהיג שבדרך

"ויאנחו בני-ישראל מן העבודה . . . ותעל שועתם אל האלוקים..." והקב"ה מחליט כי הגיע זמן הגאולה. משה, הרועה את עדרי הצאן של חותנו, רואה לפתע מחזה מדהים: אש אוזת בשיח קוצני ("סנה") אך הוא איננו כלה, כשהוא מתקרב אל המקום הוא שומע את דברי האלוקים אליו, שבסופן מוטלת עליו השליחות: "ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים".

משה, ברוב ענותנותו, מנסה להתחמק מהתפקיד ומטיל ספק אם בני-ישראל יאמינו לכל דבריו, אך הקב"ה מוסר בידו מופתים: האחד, בהשליכו את מטהו ארצה הוא הופך לנחש וכשהוא אוזת בזנב הנחש חוזר המטה לקדמותו. אם גם זה לא יספיק, יכניס משה את ידו לחיקו וזו תהפך למצורעת וכאשר יחזיר שנית לחיקו תעלם הצרעת כלא היתה כלל.

לאחר שהקב"ה מחזקו בדברים ומצרף אליו את אחיו הגדול אהרון, יוצא משה אל בני-ישראל. הוא מוסר להם את דברי ה' ומראה להם את המופתים. העם נותן בו את אמונו ובטחונו במשה.

אצל פרעה

יחד עם אהרון ושבעים מזקני ישראל מתייצב משה לפני פרעה ואומר: "כה אמר ה' אלוקי ישראל שלח את עמי..." פרעה לא רק שדוחה את בקשתם, אלא שהוא עוד מכביד את תנאי העבודה. מעתה יצטרכו בני-ישראל לדאוג בעצמם לחומרי הבניה, וזאת מבלי לגרוע במכסת העבודה הרגילה. הסיבה לגזירה זו: כדי שלא יהיה להם פנאי למחשבות "מוזרות" על חופש וחירות.

המצב נעשה גרוע יותר ובני-ישראל מתלוננים קשות לפני משה ואהרון; "...הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם להורגנו". משה לוקח את הדברים לתשומת ליבו ופונה אל ה': "למה הרעות לעם הזה? למה זה שלחתני? ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך?"

פרפראות

פרק א' פסוק א'

פרשת שמות

"וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ"
ואלה = 42 בגימטריא = ב. מ ראשי תיבות: באו מצרימה, כבר במילה הראשונה רמוז שבני ישראל באו מצרימה.

ואלה שמות בני-אותיות אמן, אמן- אל מלך נאמן. הקב"ה נמצא תמיד עם עם ישראל, בני ישראל מחזיקים מעמד בגלות כאשר הם נדבקים במידתו של יעקב אבינו, שהיה עניו ושפל רוח והיה יושב באהלה של תורה אז השכינה שרויה אתם בגלות ושומרת על קיום עם ישראל. בפרשת ויגש (פרק מ"ו פסוק ד') מבטיח הקב"ה ליעקב אבינו, "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה". ידוע הדבר בפסוק ואלה שמות בני ישראל הבאים סופי אותיות תהלים, בכל צרות ומצוקות יש להשתמש בספר תהלים ועל ידי כך תבוא הישועה.

פרק א' פסוק ו'
"וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אָחִיו וְכָל הַדֹּר הַהוּא"
"וימת" (יוסף)- אותיות יתמו (הסתיימו) הסתיימו הימים הטובים של עם ישראל והתחיל השעבוד. "וכל אחיו וכל הדור ההוא" = 373 בגימטריא געש.
געש ראשי תיבות: גלות שהתחילה עכשיו.
אחיו וכל הדור = 296 בגימטריא צור. הקב"ה היה עם יוסף אחיו וכל הדור ההוא.

פרק א' פסוק ט'
"וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ"
המצרים חשו בקרבם שנאה גדולה כלפי בני ישראל וזה רמוז במילים ועצום ממנו.
ועצום = 212 בגימטריא ריב. ממנו = 136 בגימטריא קול.
קול ריב בא מצד המצרים ששנאו את בני ישראל הקב"ה עשה כך על מנת למנוע מהם התבוללו.

פרק ב' פסוק ד'
"וַתִּתְּצַב אַחֲתוֹ מִרְחֹק לְדַעַה מֶה יַעֲשֶׂה לוֹ"
"אחתו מרחק לדעה מה" אחרות: חרדה. (כל אות שניה) מרים הנביאה ידעה שאחיה (משה) הוא שמושיע את ישראל לכן עמדה מרחק ושמרה עליו שלא יקרה לו רע חלילה.
ותצב אחתו מרחק- ראשי תיבות: ואם. כמו אם המשגיחה על ילדיה כך מרים אחות משה.

פרק ב' פסוק ה'
"וַיִּתְּכֵד בֵּת פְּרָעָה לַרְחֹץ עַל הַיָּאֵר וַיַּעֲרֹתֶיךָ הַלֶּכֶת עַל יַד הַיָּאֵר וַתָּרָא אֶת הַתִּבְיָה בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת אֶמְתָּהּ לְתַקְּסָהּ"
אמתה ראשי תיבות: תיבה הצילה את משה.
אמתה = 446 בגימטריא מות. בת פרעה ששלחה את אמתה ולקחה את התיבה הצילה ממות את משה.
"התבה" = 412 בגימטריא בית. יוכבד שבנתה את התיבה רצתה לתת לבנה משה הרגשה של בית.

פרק ב' פסוק ו'
"וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֶהוּ אֶת הַיֶּלֶד וְהִנֵּה בָעֵר בִּכָּה וַתַּחֲמֵל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִיֶּלְדֵי הָעֶבְרִים זֶה"
נער בכה = 347 בגימטריא שמו. שמו- ראשי תיבות: זה שמו משה. וכן ראשי תיבות: משה זה שבכה.
בת פרעה ראתה את משה בוכה אבל לא שמעה אותו, כי משה בכה בשקט ללא השמעת קול.

פרק ב' פסוק ז'
"וַתֹּאמֶר אַחֲתוֹ אֶל בֵּת פְּרָעָה הֲאֵלֶךְ וְקָרָאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּבְנֵי מִן הָעֶבְרִית וַתִּינַק לָךְ אֶת הַיֶּלֶד"

פרשת שמות

אשה מינקת ראשי תיבות: אם. כאן רמז שזאת אמו של משה.

פרק ב' פסוק י"ב
 "וַיִּפֶן כֹּהֵל וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ יֵיךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַחֹל"
 המצרי = 345 בגימטריא- השם. כאן רמז שמשה רבנו הכה את המצרי בשם השם המפורש.

פרק ב' פסוק י"ט
 "אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרָעִים וְגַם דָּלָה דָּלָה לָנוּ וַיִּשְׁק אֶת הַצֶּאֱן"
 (איש) מצרי = 340 בגימטריא שם. שם, ראשי תיבות: שמו משה.
 המצרי = 345 בגימטריא משה.
 הרעים- אותיות הרעים, אנשים בעלי לב רע. משה רבינו חרף את נפשו למען בנות יתרו והצילם מיד הרועים.

כל מה דעביד רחמנא - לטבא עביד

בספר "בראשית" למדנו על מה שאירע לאבות - אברהם, יצחק ויעקב, ובספר "שמות" הננו לומדים על המאורעות שאירעו לבנים עצמם.

פרשת שמות היא הפרשה הראשונה של ספר הגאולה, בה משתקפת הגאולה ויסודותיה, יסודות שיש להם חשיבות בתולדות עמנו בקשר לגאולה העתידה, השלימה והסופית.

עם הגיעם של בני יעקב למצרים נסגר המעגל. למפרע נודע כי כל מכירתו של יוסף לא היתה אלא חוליה אחת בשרשרת מאורעות מופלאים אשר כוונה על ידי ההשגחה העליונה ושתכליתה היתה קיומו של חזון נבואי שחזה אברהם בברית בין הבתרים: "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". (בראשית פרק טו' פסוקים יג'-טז').

תחילתה של שרשרת המאורעות עם יציאתו של יוסף במצות אביו למצא את אחיו הרועים בשכם, וסופה מאתיים שבעים ושתיים שנה לאחר מכן, כאשר בני בניו של יעקב חוצים את הירדן ונכנסים לארץ ישראל, לא הרחק מהמקום שבו ראה יעקב את יוסף לאחרונה, לפני שנאבד.

פסיפס מרהיב של פאזל גאוני מתגלה לפנינו כאשר אנו מעמיקים במקראות ובמדרשי חז"ל, עד שמאליה מתפרצת הקריאה: "קורא הדורות מראש". ננסה לצעוד לאור מדרשי חכמינו ז"ל על מנת לגלות מעט מהנפלאות הצפונות במהלכי קיומה של נבואת ברית בין הבתרים.

כדי שתתקיים הגזירה "ועבדום ועינו אותם" צריך יעקב לרדת למצרים. סובבה ההשגחה שיעקב לא ירד בכפיה, אלא יוסף יורד ובעקבותיו אביו. על הפסוק "ויוסף הורד מצרימה" דרשו רבותינו: "משל לפרה שהיו מושכין אותה למקולין ולא היתה נמשכת. מה עשו? משכו בנה לפניה והיתה מהלכת על כרחה, שלא בטובתה. כך היה יעקב ראוי לירד למצרים בשלשלאות של ברזל. אמר הקב"ה:

בני בכורי הוא ואני מוריד אותו בבזיון? הריני מושך בנו לפניו והוא ירד אחריו בעל כרחו, שלא בטובתו".

כל העולם סובל מרעב, רעב המביא את כל תושבי האזור למצרים. כל האנושות נרתמת להורדתו בכבוד

פרשת שמות

של יעקב ולקיים את חזונו של אברהם "גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם".

שנאת האחים ליוסף אינה טבעית. גם אם יוצאים מתוך הנחה כי השבטים פסקו את דינם מתוך השקפה הלכתית, אין אנו מבינים מדוע לא מנע הקב"ה מכשול מהשבטים? וכיצד לא עלה על דעתו של יעקב כי אל לו לשלוח את יוסף למקום סכנה כדי לחפש את אחיו?

יוסף נשלח לבור וכמו במקרה עוברת במקום אורחת ישמעאלים הקונה את יוסף, מוכרת אותו הלאה, עד שמגיע לביתו של פוטיפר סריס פרעה. מביתו של פוטיפר הוא מגיע לבית הסהר, ומשם, לאחר שפתר את חלומותיהם של שר המשקים ושר האופים, הוא נקרא אל כסאו של פרעה כדי לפתור את חלומות הפרות והשיבולים. אילו לא היתה אשת פוטיפר יוזמת עלילות על יוסף, לא היה פותר את חלומותיהם של שני השרים וממילא לא היה נקרא לארמונו של פרעה. לאחר שהוכשרה הקרקע ועלה לשמש כאיש השני בממלכה המצרית, ואף יהודה נשלח להכין את משכנם של הבאים, הגיע יעקב אבינו למצרים.

אחרון השבטים מת ויחד עם מותו החלה להתערער קמעא מסורת ישראל סבא. בני ישראל פורצים את "חומות" הגטו שבנה אביהם סביב גושן והם מתחילים להתקרב לתרבות המצרית. או אז מתגלה אהרן הכהן עוד לפני שנגלה הקב"ה למשה בסנה, (ומשה עדיין לא ניבא את נבואתו הראשונה), אשר נשלח בדבר ה' כדי להוכיח אותם לחזור בתשובה, ולשוב לכור מחצבתם.

אהרן ניבא מפני שהיה מבני שבט לוי, השבט אשר לא חטא במצרים ושמר על טהרתו ונשאר בארץ גושן והמשיכו בלימוד התורה כמימים ימימה.

שונים היו שבט לוי שעה שהעם חטא בחטא העגל. שונים היו בעובדת היותם נימולים במדבר, שעה שכל העם לא היו נימולים, ושונים היו גם במצרים שעה שכולם היו משועבדים לסבלות פרעה, היה שבט זה פטור לנפשו ורשאי לשבת ולעסוק בתורה כדרכו מאז.

ואכן, החיבור של חומש "בראשית" עם ראשיתו של חומש "שמות" הוא סיפור של השגחה פרטית, סיפור המלמד אותנו אמונה ובטחון, הכרה באי היותו של אדם נוקף אצבע מלמטה ללא הכרזה מלמעלה.

הדרך לגאולה

הקדמה

דרכו של הקב"ה שאינו מביא את המכה ללא שתהיה טמונה בתוכה הרפואה וצריך התבוננות מעמיקה בענין זה. כתוב בגמרא, "בראתי יצר רע ובראתי לו תורה תבלין" (קדושין ל' ב'). כשהקב"ה נתן יצר רע לבן אדם, הוא נתן לו גם את החיסון כנגדו וזהו לימוד התורה. פרשת 'שמות' מספרת על הירידה אל עומק השעבוד בגלות מצרים. באותה נשימה היא גם מספרת לנו על לידת משה, גואלם ומושיעם של ישראל. לידת המנהיג שיוביל את עם ישראל מעבדות לחירות. משה רבנו הוא הרפואה של עם ישראל.

התורה הקדושה אינה סיפור היסטורי בלבד, אלא היא תורת חיים אשר באה להורות לנו דרך אמיתית לחיות בה. כל מה שמדובר בפרשה עוסק גם במה שהיה במצרים, לפני כמעט ארבעת אלפים שנה, אך יש כאן גם רמזים גדולים על שלבי הגאולה האחרונה אשר בפניה אנו עומדים, ב"ה. כמו כן, דרך הפרשה כל אחד מאתנו יכול ללמוד על תהליך זיכוכו והכנת הכלים לגאולה הפרטית שלו. גדולי החסידים אמרו, שכל הדמויות והסיפורים שבתורה הם תנועות בנפש של האדם ולכן הסיפור של גאולת מצרים הוא סיפור של יציאה לחירות מעצם השעבוד למצרים ופרעה האישיים הקיימים בפנימיות כל אחד מאתנו.

פרשת שמות

קורות הפרשה

תחילת הפרשה מתארת בפנינו בקצרה את מהלך העניינים מאז בואם של השבטים למצרים עד לתחילתו של השעבוד הנורא. יוסף מת ואחריו כל השבטים וכל אותו הדור. ממשפחה של שבעים נפש, בני ישראל נהיו לעם גדול, "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצֻמוּ--בְּמֶאֱדָמָה; וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ, אֹתָם". אז קם במצרים מלך חדש אשר לא ידע את יוסף והוא מחליט להעביד את בני ישראל בפרך.

מסופר במדרש שלפרעה היה חלום ובו נודע לו שמושיעם של ישראל עתיד להיוולד. בעקבות כך, כפי שכתוב בפרשה, הוא ציווה את המיילדות העבריות, שפרה ופועה, להמית כל בן זכר בלידתו. כשלא עשו רצונו, ציווה את עבדיו על הגזרה הקשה, להשליך אל היאור כל בן שנולד ולהחיות את הבנות. בדיוק בזמן זה נולד משה. הוא נולד לפני זמנו ובשל כך יוכבד אמו, הצליחה להצפינו במשך שלושה חודשים. לאחר מכן היא שמה אותו בתוך תיבה ביאור, שם אוספת אותו בתיה, בת-פרעה, ולמרביית הפליאה מגדלת אותו כבן, מכל המקומות, דוקא בארמון פרעה.

כשמשה גדל, הוא יוצא מן הארמון ומתחיל להבין את המציאות הקשה בה נמצאים בני ישראל. אז קורה מקרה עם האיש המצרי שמכה איש עברי. משה הורג אותו. הדבר נודע ופרעה מצוה להרוג את משה. משה נאלץ לברוח למדיין.

ליד הבאר במדיין הוא פוגש את ציפורה בת יתרו. יתרו מכניס אותו לביתו, נותן לו את ציפורה לאישה ומשה נהיה רועה צאנו. בינתיים, העבודה הקשה שוברת את בני ישראל במצרים. המלך פרעה מת ובני ישראל מנצלים את ההזדמנות ובוכים וזועקים לשמים. קריאתם נשמעת.

השם נגלה אל משה בסנה הבוהק ומודיע לו על השליחות הגדולה - להוציא את בני ישראל ממצרים. משה לוקח את אשתו ובניו והולך למצרים. אהרון יוצא לקראת משה, ושניהם יחד מברשים את בשורת הגאולה לכל זקני ישראל. משה ואהרון באים אל פרעה ואומרים לו את צו השם - 'שלח את עמי'. פרעה מסרב בתואנה, "מי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקִלּוֹ, לְשַׁלַּח אֶת-יִשְׂרָאֵל", ומשלח אותם מעליו. בעקבות כך, פרעה מכביד את העבודה על בני ישראל. בני ישראל מתלוננים בפני משה כי שליחותו רק החמירה את המצב. משה פונה אל השם והשם מבטיח לו, "כִּי בִיד תִּזְקֶה, וְיִשְׁלַחְם, וַיִּבְדֵּי תִזְקֶה, וַיִּגְרָשֶׁם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם".

מבראשית לשמות

ספר בראשית עוסק במעשה הבריאה, מעשיהם של הדורות הראשונים, תחילתו של עולם. למעשה, ספר בראשית עוסק בקלקולים - ממעשיו של אדם הראשון, מעשיו של קיין, דור המבול, דור הפלגה, נמרוד וכו', הכל מדבר בדבר הפגמים שעשו הראשונים. עד שבא אברהם אבינו והתחיל את תיקונו של עולם. אבל זה היה תיקון של יחידים. שמו של אברהם זה בחילוף אותיות זה 'אבר-מה'. מ"ה (45) בגימטריה שווה 'אדם'. אברהם אבינו התחיל את התיקון של אדם ראשון, אבל זה היה בבחינת 'אבר-מה', זה נחשב כתיקונו של אבר אחד, לא העולם כולו ואפילו לא עם שלם. למרות שאברהם בגימטריה זה רמ"ח, שהיה שלם ברמ"ח אברים והגיע לתיקון השלם, בכל זאת מבחינת תיקון העולם כולו, אברהם הוא רק ההתחלה.

משה רבנו הוא זה שממשיך ומרחיב את התיקון שהתחיל אברהם. משה זה אותיות מ"ה ו-ש'. האות ש' רומזת בצורתה על ג' קוין - ג' האבות, אברהם יצחק ויעקב. משה הוא האדם (מ"ה) המחובר לדרך שסללו האבות. משה היה אמור להביא את כלל העולם לתיקון במעמד הנשגב של קבלת התורה בהר סיני, אבל בעקבות חטא העגל גם שם המשימה לא הושלמה.

אורות וכלים

פרשת שמות

כל הבריאה כולה נבראה בדרך של אורות וכלים. אומר הרב שיינברגר שליט"א, הקשר בין ספר בראשית לספר שמות הוא קשר של כלים ואורות. בספר איוב כתוב, "יִכִּין (רשע), וְצַדִּיק יִלְבָּשׁ" (איוב כ"ז י"ז), וסוד גדול מתגלה כאן. פיתוח הכללות של העולם נעשה דווקא ע"י הרשעים שהם שוברים את הכלים. הם מחריבים עולמות והצדיק בא ובונה אותם. הענין הוא שהרשע יורד למקומות שהצדיק לעולם לא ירד אליהם ושם הוא מגלה חסרונות גדולים, מגלה כלים. לכן, סביב כל צדיק יש הרבה רשעים והם נקראים נושאי כליו. רשע זה ר"ת של 'רצון של עצמו', הרצון האגואיסטי שקיים בנו. הרצון הזה הוא הכח למשוך את השפע של הבריאה, לשם כך הוא נוצר.

אומר בעל הסולם, הצדיק כבר תיקן את כל הכלים שלו והוא צריך עוד כלים להכניס בהם שפע. הרשע מביא לו כלים נוספים. כל המחשבות הרעות, המעשים המקולקלים, הדיבורים הלא טובים של הרשעים - את הכל לוקח הצדיק ומעלה למעלה, חזרה אל הקדושה. הוא הופך את הרצון לקבל, לרצון לקבל 'על מנת להשפיע'. הופך את הרע (רצון עצמי) לטוב.

מציאות החיים מעורבת מטוב ורע, בטוב יש רע ולהפך, עד כי קשה להבין מה בדיוק קורה פה. מי שלא רואה את התמונה כולה, יכול לפעמים לכעוס על דברים שרואה בעולם. אבל אצל הקב"ה הכל מאוד מדויק, אין רשע אחד מיותר בעולם, אין רצון מקולקל אחד מיותר בעולם. הרשע מביא את הכלים והצדיק מתקן אותם וממלא אותם בשפע, מכניס בהם אורות. כפי שנראה בהמשך, כולם בעצם עושים את תפקידם המדויק.

שמות

אמנם לא נרחיב בנושא, אבל ראוי לציין שהפרשה נקראת שמות מפני ששם הוא הכלי איתו האדם פועל בעולם. על כן כל כך חשוב לתת שם טוב. השם הוא צורתו של הכלי, הצורה שקובעת את גילוי האור באותו כלי. כל אות היא תדר שמגלה חלק מסוים של אור הבורא. האותיות מצטרפות לשם שמגלה איכות שונה וייחודית בבריאה.

הכלים לאור הגאולה

אומר הרב שיינברגר שליט"א, כל הדורות שעליהם מסופר בספר בראשית עשו כלים שהם הכנה לאורות של גאולת מצרים. בספר שמות באים עם ישראל בהנהגת משה ומעלים את הכלים חזרה לקדושה. כמו שמסופר בעת יציאת מצרים, "וַיִּשְׁאַלּוּ, מִמֶּצְרַיִם, כְּלִי-כֶסֶף וְכֶלֶי זָהָב" (שמות י"ב ל"ה) וכמו שכבר מובטח בפרשה זאת, "וְהָיָה כִּי תֵלְכוּן, לֹא תֵלְכוּ רִיקָם. וְשִׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְׁכָּנְתָּהּ וּמִגֶּרֶת בֵּיתָהּ, כְּלִי-כֶסֶף וְכֶלֶי זָהָב וְשִׁמְלֹת". עם ישראל אוספים את כל הכלים שהיו במצרים בכדי לצרף אותם אל הקדושה. התפקיד של האדם בעולם הוא לקשר את עצמו בחזרה לבורא, "לעשות תשובה". תפקידנו לעלות את עצמנו חזרה מעולם עשייה, עולם בו אנו חיים בתפיסה שכל אחד מופרד כגוף מנותק, עולם בו כל אחד ממוקד רק ברצונות של עצמו, מכאן עלינו לחזור חזרה אל השורש של הקדושה, אל האחדות - זה נקרא עלייה רוחנית. התורה מתחילה מבראשית כדי להראות לנו תחילה את שבירת הכלים ואחר כך ללמד אותנו את העניין החשוב של בניית הכלים מחדש. עלינו החובה ללמוד כיצד פועל תהליך הכנת הכלים.

תהליך זיכוך של עם שלם

תהליך הכנת הכלים נקרא זיכוך. כל הברואים עוברים תהליך של זיכוך - מי בדרך ייסורים ומי בדרך תורה. אומר הרב שיינברגר שליט"א, דרך תורה ודרך ייסורים פועלות למעשה באותה צורה. דרך תורה עושה מה שהטבע עושה, רק שדרך תורה עושה את זה הרבה יותר מהר ומביאה את האדם לתכלית בצורה ישרה. בדרך הטבע צריך את כל החיים ואפילו מעבר לזה, גלגול אחרי גלגול.

פרשת שמות

כשבני ישראל ירדו למצרים הם היו צריכים לעבור תהליך של זיכוכ, לזכך את החומר שלהם, כדי שיוכלו אח"כ לקבל את התורה בתור עם. כי בתור יחידים, שבעים נפש, כבר אברהם קיבל תורה, יצחק, יעקב, השבטים, כולם כבר קיבלו תורה. האבות היו מרכבה לשכינה. הם כל כך טיהרו את עצמם, כמו מלאכי השרת, שנהיו נושאי המרכבה. בספר בראשית האבות הם המרכבה, בספר שמות כל עם ישראל נעשה משכן ומרכבה לשכינה.

אך כדי שיהפכו לעם, הם היו צריכים לעבור את כור ההיתוך של מצרים. במטרה לצרף ביחד את כל הניצוצות של הקדושה. כלל הוא, שהנשמות הגבוהות ביותר נופלות למקום הכי נמוך, נשמות ישראל נפלו עמוק בתוך טומאת מצרים. התהליך הוא כמו זיכוכ הזהב, הפרדת הסיגים עד לקבלת זהב טהור. עצם הגלות היה בכדי להוציא נשמות טהורות וזכות שיוכלו להיות עם שלם שמסוגל לקבל את התורה. המציאות שלנו יכולה להיראות אקראית למדי, אולם ההשגחה הפרטית והמטרתית פועלת עלינו כל הזמן. כל המאורעות שקורים לנו הם חלק מתהליך הזיכוכ שלנו, גם אם לרב זה לא בדיוק נראה ככה. במדרש מסופר על כך שמשה ראה את האכזריות של המצרים שהיו מכניסים תינוקות עבריים אל תוך הלבנים, והוא בא בטענות אל הבורא. התשובה שניתנה לו היתה שידוע לפני המקום שכל תינוק כזה יצא ממנו רשע גדול. אבל ניתנה למשה הרשות לנסות. הוא הוציא את אחד התינוקות ולמרביט הדיוק, גדל ממנו מיכה שבנה את פסל מיכה לעבודה זרה, עבר איתו את ים סוף והחטיא את הרבים. צריך הרבה אמונה כדי להבין שהכל הוא חלק מתהליך הזיכוכ של כלנו.

הנשמה מזככת את הגוף

מה שדברנו בתחילה על ה"שיתוף פעולה" בין הצדיק והרשע מתנהל כמובן גם בפנימיות של כל אדם. כתוב ב"דרך-השם" לרמח"ל, שאדם הוא בעל בחירה חופשית והוא נמצא תמיד במאבק בין רצון הגוף ורצון הנשמה. כמו שכתוב בגמרא, "בא לטמא פותחין לו בא לטהר מסייעין אותו" (עבודה זרה נ"ה א'). אם האדם רוצה רוחניות, רוצה להיות צדיק, אז נותנים לו. אם הוא רוצה להיטמא אז גם נותנים לו. אומר הרב שיינברגר שליט"א, האדם לא מרגיש איך הנשמה פועלת בו כל הזמן, היא זאת שמטהרת את הגוף, נוטלת את רצונות הגוף ועובדת כך שהאדם ירצה רצונות רוחניים יותר. כמובן שהכל תלוי ברצון של הבן אדם, הוא זה ששם מחיצות בכדי לא לתת לנשמה לפעול. יחד עם זאת, חכמת האדם כל כך גבוהה שאין לזה קץ. אבל האדם הוא עצלן, הוא מפחד להעמיק במחשבה, מסתפק בחמש אחוז מהיכולת השכלית שלו. צריך להתגבר על הטבע העצלן, להתעורר ולפתוח פתח לטהרה, פתח לנשמה, כדי שהנשמה (שהיא בבחינת צדיק) תוכל להעלות ולתקן את הרצונות המקולקלים של הגוף (שהוא בבחינת רשע).

מהותה של הגלות

הפרשה עוסקת בגלות מצרים ובתחילת הגאולה. גלות מצרים היא השורש של כל הגלויות. כמו שיש בספירות בעצם חמש ספירות - כתר, חכמה, בינה, ז"א ומלכות, כשהכתר היא השורש, הספירה הנעלמת, כך זה גם בגלויות. לכן התורה עוסקת בגלות מצרים בהרחבה, כדי לתת לנו כלים והבנה איך להתמודד עם הגלות הנוכחית ועם כל הגלויות שכבר חלפו, וכמובן גם איך להתכונן אל הגאולה. מי שמבין את השורש של הדברים יכול להבין גם את כל הענפים. חשוב מאוד לזכור שעיקר הגלות זה לא הגלות של הגוף, אלא שהעיקר הוא גלות הדעת. דעת = חיבור, כמו שכתוב, "וְהָאָדָם, יָדַע אֶת-הָאֱלֹהִים; וַתִּהְיֶה, וַתֵּלֶד אֶת-קַיִן" (בראשית ד' א'). הגלות זה הניתוק הרוחני מבורא עולם. הגאולה זה החיבור מחדש.

גלות הדעת

כתוב בפרשה, "וַיָּקָם מֶלֶךְ-חֲדָשׁ, עַל-מִצְרַיִם, אֲשֶׁר לֹא-יָדַע, אֶת-יֹסֵף". רש"י אומר, "אשר לא ידע - עשה עצמו כאלו לא ידע - לא ידע את מה שהוא לא רצה לדעת". עניין של דעת זה תלוי ברצון. מה שאדם רוצה לדעת, הוא יידע, מה שהוא לא רוצה לדעת, הוא לא יידע. מסביר הרב שיינברגר שליט"א, אם אדם אומר

פרשת שמות

שהוא לא יכול ללמוד, שהראש שלו חלש, זה כבר אומר שהוא לא רוצה. אם היה רוצה, הוא היה מתחנן. אם יש אוצר גדול ואומרים לאחד שכולם יכולים לקחת רק לא הוא. הוא יהפוך עולמות כדי לזכות באוצר. דעת זה האוצר הכי גדול. אז איך מישוהו יכול לותר? להגיד אני חלש...?

עיקר הגלות זה גלות הדעת. מי שבאמת היה צריך לדעת את יוסף זה עם ישראל בעצמם. אבל הם שכחו מאיפה הם באו, איך הם הגיעו למצרים. כתבנו בפרשה הקודמת שעל מנת לצאת ממקום מסוים צריך לזכור מאיזה פתח נכנסנו. הפתח למצרים היה דרך יוסף, יוסף פילס להם דרך. אומר הרב שיינברגר שליט"א, כתונת הפסים של יוסף זה רמז, מפת דרכים, איך עם ישראל צריך להלך בשביל הנכון. הוא מסר את זה לעם ישראל כשנכנסו לגלות. בני ישראל נפלו בכך ששכחו את הדרך שמסר להם יוסף.

מתואר בספר 'מסילת ישרים' שהעולם הוא כמו מבוך והאדם הולך בדרכים ויש בהן כל מיני פיתולים. החכם נמצא כבר בהיכל הפנימי, הוא כבר מצא את הדרך, והוא זה שיכול להדריך אותנו. החכם אומר לאדם: תלך כך וכך, תגיע להיכל. לפעמים האדם מנסה 'להתחכם' ורוצה ללכת בדרך אחרת, איזו מין חכמה זאת? הדרכים כבר מסודרות, האדם צריך לדעת לבחור בדרכים הנכונות וללכת. כך אפילו שפתאום כשהוא שוכח למה הוא הולך בדרך, אפילו בחושך, הוא ילך ולא ייפול ולא יכשל. לא צריך להמציא דרך, יש לעם ישראל דרך סלולה ומוכנה.

הדרך לגאולה

כשמגיע הזמן שצריכה לבא הגאולה והדרך מובילה בכל המבואות האפלים, גם בהם צריך ללכת. מסביר הרב שיינברגר שליט"א, תמיד יש אפילה, אף פעם אדם לא יכול להבטיח לעצמו שיאיר לו כל דרך שילך. לפעמים צריך גם להיכנס לתוך מצב של אפילה. מי שנתן לעם ישראל את הכח ללכת את הדרך במצרים, זה יוסף, ע"י הדעת שלו. מי שמחזיר את היכולת לעשות את זה, זה משה רבנו שהוא גם כן בבחינת דעת. הוא מחזיר להם את הדעת של יוסף ועוד הרבה יותר גבוה, כי משה רבנו זאת מדרגתו - ספירת הדעת. לפני הגאולה במצרים אור וחושך שימשו בערבוביה. מי שהתקרב למשה, התקרב לאור. מי שהתרחק ממנו, נפל אל החושך. כך זה זמן הגאולה.

גאולה בהיסח הדעת

שלושה דברים באים בהיסח הדעת - משיח, מציאה ועקרב. מי במצרים חלם שפתאום תבוא הגאולה והיא באה, ולא בזמנה. צריך היה להיות ארבע מאות שנה של גלות ופתאום הרבה לפני, מאה תשעים שנה לפני הזמן, אחרי מאתיים ועשר שנים, באה הגאולה. היה בדיוק היסח הדעת הדרוש לגאולה. אלא שכאשר הקב"ה אומר למשה שהגיעה הגאולה וכבר כולם מדברים על זה, אז כבר אין היסח הדעת. מה עושה הקב"ה? מקשה ליבו של פרעה ופרעה מכביד את העבודה הקשה על ישראל. עם ישראל מתלוננים, באת להגיד שיש גאולה, עכשיו נהיה עוד יותר קשה. אז שוב יש היסח הדעת, המשיח יכול לבא. התיקון לביאת משיח זה לא היסח הדעת, זה לא מה שמקרב את הגאולה, אלא שזה סימן שעכשיו הוא יכול לבוא.

היום שואלים, איך יכול להיות שיהיה היסח הדעת, הרי כל הזמן אנחנו מדברים על משיח? העיר מלאה בשלטים. בכל זאת, אנו רואים שאפשר לדבר על הגאולה, הכתובת יכולה להיות כתובה על הקיר ובכל זאת אנשים כל הזמן מסיחים את הדעת, זאת בגלל שרואים במציאות שיש מצב הפוך לגאולה. אמנם בלב של היהודים הם לא מהרהרים אחרי הקב"ה - כולנו מאמינים בני מאמינים. הנשמה מבינה, אבל במציאות, הגוף שמוכה אפילו יותר, אינו מאמין. אז יש כאן שוב מצב של היסח הדעת. משיח יכול לבא. הכל מתואם להפליא.

שירת הגאולה

פרשת שמות

אומר הרב שיינברגר שליט"א, יש עכשיו גם מלחמה על אמונה בהשגחה פרטית. יהודי, כאשר מכים אותו, כל יהודי, בסופו של דבר צועק 'שמע ישראל'. פרעה מקבל עשר מכות ועדיין אומר שהוא אינו מכיר בשם הויה, השם שמעיד יותר מכל על השגחה פרטית.

חשוב להבין שכאשר יש מצב חדש בעולם, יש הרבה נפשות פועלות - יש נפשות שעושות עבודה של קירוב ויש נפשות שעושות עבודה של ריחוק. אבל כולם בכל העניין, כאילו שותפות - יש הרמוניה בין אלה ואלה. היום גם כן, יש כאלה שמדברים שצריך לחזור בתשובה והמצב כזה וכזה. יש כאלה שמגלגלים, מה השתגעתם!? עוד פעם נהייתם עם פרימיטיבי, אחרי כל מה שהשקענו לתת לכם השכלה? עובדים עליכם ואתם נבהלים. מדגיש הרב שיינברגר שליט"א, כל הקולות זה הרמוניה אחת שעושה את העבודה. העולם זה מקהלה.

כשפרעה אומר "מי ה' אֲנִי אֶשְׁמַע בְּקוֹלוֹ", זה מחזק את ליבו. הוא אינו מאמין בהשגחה. כיון שיש עכשיו מערכת וכולם צריכים לעבוד כהלכה, בין אם הם יודעים ובין אם הם לא יודעים. כל אחד יצטרך לומר את המילים המדויקות לתפקידו. פרעה יש לו גם תפקיד. כאשר מתקרב זמן הגאולה יש הרבה קולות. זאת מערכת שלמה שמכינה את המנגינה הכי יפה שתהיה בקרוב ב"ה. השירה החדשה - השירה העשירית - שירו של משיח.

גאולה פרטית קודם

הבעש"ט מלמד אותנו שעניין גלות וגאולה מצרים כמו שהיה בדרך כללות האומה הישראלית, כך יש בפרטות אדם אחד. כתוב בתהילים, "קִרְבָּה אֶל-בְּפֹשִׁי גֵאֻלָּה" (תהילים ס"ט). אומר הבעש"ט, קודם שיתפלל על גאולה כללית, צריך להתפלל על גאולה פרטית לנפשו, כי יש שתי מיני גלויות. אחת, גלות החומר והגוף אצל האומות. שניה, גלות הצורה והנשמה אצל היצר הרע, שהוא המייצר (המקום הצר) של האדם, הוא שמטריד את האדם בעסק הגוף וצרכי עולם הזה, שלא יהיה לא פנאי לפקח על עסקי נשמתו. זה נמשך מזה ומשניהם מוטרד האדם מעולמו. כאשר מגיע הזמן של, "קִרְבָּה אֶל-בְּפֹשִׁי גֵאֻלָּה", שהוא גאולת הנפש והנשמה מהיצר הרע, אז מיד הוא גאולה כוללת גם של החומר והגוף משעבוד וגלות האומות.

יוסף הוא גדר הזכירה לסלק השכחה והגלות, וכאשר נאמר, "יָמַת יוֹסֵף וְכָל-אָחִיו, וְכָל הַדּוֹר הַהוּא" - מגדר הזכירה. אז, "יָיָקָם מֶלֶךְ-חֲדָשׁ, עַל-מִצְרַיִם" - פרעה שהוא השכחה, "אֲנִי אֶשְׁרָא-לָאֲדָע, אֶת-יוֹסֵף" דוקא, לא ידע את הזכירה. כל זמן שהיה קיים יוסף, אשר נקרא דעת, לפקח על עסקי הנשמה, לא שלט בו יצר הרע. מה שאין כן כשמת יוסף, אז "יָיָקָם מֶלֶךְ-חֲדָשׁ", היצר הרע שהוא גלות הנשמה, ומזה נמשך גלות ממש לגוף גם כן.

אחרי כן כתוב, "וַיְהִי בַיּוֹמִים הַהֵם, יָמַת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיֵּאָחֲזוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִן-הָעֶבֶדָה, וַיִּזְעְקוּ; וַיַּעַל שְׁוֹעָתָם אֶל-הָאֱלֹקִים, מִן-הָעֶבֶדָה". כשנולד משה, בחינת דעת, אז הרגישו שנשמתם בגלות היצר הרע. "וַיֵּאָחֲזוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִן-הָעֶבֶדָה" - זו עבודת השם. כשבא משה אז הרגישו חסרונם וגלות נשמתם ואז, "וַיַּעַל שְׁוֹעָתָם", באה הגאולה לצורה ולחומר.

מי ייתן וכל אחד מאתנו יזכה להכין את הכלים שלו וביחד יצטרפו כל הכלים לכלי אחד גדול שיכיל את אור הגאולה.

רמז לסיום - עצה טובה

הרבי מ'בנדין' אמר שסופי תיבות של, "ואלה שמות בני ישראל הבאים" הם - תהילים. לרמז, שבכל הצרות והמצוקות - בכל המייצרים שיש לנו בחיים - יש להשתמש בספר תהילים וע"י כך תבוא הישועה.

פרשת שמות

השעור מוקדש לרפואת יוסף בן יונה, יעל בת רבקה, רחל בת נסריה, דנה בת רותי, איילין שילה בת מרגרט, בתוך כלל חולי עמו ישראל

השעור מוקדש לעילוי נשמת יחזקאל בן לולו ז"ל, יוסף בן לולו ז"ל, גילה בת רחל ז"ל ת.ב.צ.ב.ה

התהלים ומצרים

"הרב יודע איזה חידוש חידשתי היום," ניגש משה, הידוע כעם הארץ מופלג, לאחד מתלמידי החכמים בשכונה כשעיניו נוצצות.

הוא לא המתין לתשובה והחל לומר את הרעיון.

הרב שמע את דבריו בסבלנות ולאחר מכן הוכיחו בעדינות: "חידוש זה שאמרת, מקורו בספר של אחד מגאוני הדורות.

לא נכון ולא ראוי להעתיק חידוש שראית בספר ולהציגו כחידוש שלך."

משה שמע והודה: "נכון, הרב צודק."

אך מיד לאחר מכן המשיך לסנגר על עצמו: "האם טוב אני מדוד מלך ישראל שהעתיק חצי מספר התהלים שלו מתוך סידור התפילה***...?"

חלק נכבד מהמעבר של בני יעקב ממצב של משפחה למצב של אומה גדולה - עם ישראל, מתרחש במצרים.

ראשית התהליך הוא בפרשתנו הפותחת את החלק הפחות נעים - אך הכרחי לזיכור בני ישראל - גלות מצרים.

התורה פותחת בפסוק: "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו."

המדרש תמה על לשון הפסוק שסופו סותר את תחילתו, מתחילה כתב "הבאים" לשון הווה, ואז מסיים "באו" לשון עבר.

ובאמת, עברו 17 שנה מאז בואו של יעקב למצרים עד פטירתו, ועוד שנים רבות עד שהחל השעבוד בפועל, אם כן, מדוע נקטה התורה בלשון "הבאים מצרימה".

החיד"א מביא רמז בתחילת הפסוק, סופי התיבות של המילים: ואלה שמות בני ישראל הבאים, יוצרים את המילה תהלי"ם.

הרמז הוא נהדר, אבל צריכים להבין מה רוצה התורה לרמז לנו בו.

רבי יששכר דב רוקח, האדמו"ר מבעלזא, שליט"א, מסביר כאן רעיון חשוב לכל יהודי באשר הוא: בתקופות חיינו השונות אנו נמצאים במצבי רוח מגוונים מאוד, החל משמחה ואושר עד חלילה צער וכאב.

פרשת שמות

ביניהם כמובן נמצאים עוד מצבים רבים מאוד.

מעניינת העובדה, שכל יהודי, בכל זמן - יהיו מצב רוחו והרגשתו אשר יהיו - בעת שיקרא בספר התהלים ירגיש כאילו נכתבו הדברים בדיוק עבור מצבו הנוכחי.

איך ייתכן שמזמורים אשר נכתבו על ידי דוד מלך ישראל לפני אלפי שנים יקלעו בכל עת ובכל זמן לכל מצב רוח נתון כאילו הרגע ניתנו עבורו משמים? ביאור הדברים הוא כך: דוד המלך עבר רבות בימי חייו, אך תמיד תמיד הקו שהנחה והוביל אותו היה ביטחון ואמונה בה'.

עיקרון זה מופיע לכל אורך פסוקי ספר התהלים כחוט השני, אין מצב בו דוד המלך לא שם מבטחו על ה' יתברך שהוא זה שיתמוך בו ויהווה לו משענת.

בטחונו המופלג היה כתינוק שנמצא בחיקה של אמו, הוא אינו דואג לאוכל ולא לשתייה, לא למצב הביטחון ולא למשכנתא שחזרה.

רק אמא המסורה היא זו שתדאג לו.

הוא? פנוי לשחק ולהשתובב באושר עד שתגיע הבעיה הראשונה, באותה השנייה הוא פורץ בבכי או בזעקה והוא בטוח שאמא תבוא לחלץ אותו מצרתו.

איך מתקשרים פסוקי התהלים לגלות מצרים? כאן באה התורה לרמוז לנו שאמנם בני ישראל - יעקב אבינו - שהגיעו אתו למצרים) את יעקב איש וביתו באו) הגיעו לשם לפני שנים רבות.

אך תמיד כל אדם מ"בני ישראל" נחשב כאילו כעת הגיע "מצרימה", אופפות אותו צרות ובעיות שעליו לפתור, הוא נתון במיצרים שמגבילים אותו ומונעים ממנו לפרוח ולפעול.

למה סיפרה לנו התורה נקודה זאת? כדי שנבין שעצה היחידה לצאת ממצבים כעין אלו, היא אחת: כמו שדוד המלך השליך יהבו על רבונו של עולם כי ידע שרק הוא מסוגל להוציאו מן המיצר, כך גם אנו נזכור תמיד שיש מיצרים - גשמיים ורוחניים - מהם צריכים אנו לצאת, ואין לנו על מי לסמוך אלא על אבינו שבשמים.

אולי זו הסיבה שאנשי כנסת הגדולה, מסדרי התפילה, שילבו בסידור התפילה פרקים שלמים ופסוקים רבים מספר התהלים.

חוץ ממה שפסוקים אלו פועלים בשמים דברים גדולים, יש כאן גם מסר לאדם המתפלל: אתה מדבר עם אביך האוהב, ביכולתך לבקש ממנו כל מה שעולה בדעתך.

על מנת לבקוע את המחסומים (המיצרים) שמעמידים המקטרגים בפני תפילותיך, אתה זקוק לחיבור חזק ואיתן של אמונה ובטחון במי שאמר והיה העולם.

תחושת האקטואליה הזו שמעניקה קריאת התהלים לאומרם, אמורה ללוות אותך בשעת התפילה.

פרשת שמות

התפילה הזו שאתה מתפלל כעת, נכתבה במיוחד עבורך! בל נחמיץ את החוויה.

השגחה פרטית

החיבור של חומש בראשית עם ראשיתו של חומש שמות הוא סיפור של השגחה פרטית. סיפור המלמד את האדם שאינו נוקף אצבע מלמטה ללא הכרזה מלמעלה.

בספר בראשית חזה אברהם אבינו הבטחה נבואית מהקדוש ברוך הוא: "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול...ודור רביעי ישובו הנה".

כאשר יעקב אבינו שולח את יוסף למצוא את אחיו הרועים בשכם, סולל הוא בזה את הדרך להוצאתו לפועל של חזון ברית בין הבתרים.

על הפסוק: "ויוסף הורד מצרימה", דרשו חז"ל: משל לפרה שהיו מושכים אותה למקולין ולא היתה נמשכת. מה עשו? משכו בנה לפניה והיתה מהלכת על כרחה, שלא בטובתה. כך היה ראוי יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל. אמר הקדוש ברוך הוא: בני בכורי הוא ואני מוריד אותו בבזיון? הריני מושך בנו לפניו והוא ירד אחריו בעל כורחו, שלא בטובתו.

הודות לשנאה שהתפתחה בין שבטי ישראל עשרות שנים לפני ירידתו של יעקב למצרים, נסללה הדרך לביאתו של יעקב למצרים בדרך של כבוד, וכדי לקיים את המובטח "גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם".

ואכן, כך מצינו בדברי המלבי"ם המבאר שכתונת הפסים שעשה יעקב ליוסף וסיפורי החלומות שהיו אמצעיים אל מכירת יוסף, היו מאת ה', ומוסיף ומבאר שהקדוש ברוך הוא סגר לפנייהם הדרך ולא העיר עיניהם לדעת האמת כי יוסף צדיק הוא בדרכיו ותמים במעשיו, כל זאת כיון שהיה מוכרח שירד יעקב למצרים ולא היה אפשר שיהיה זה על ידי שיוקח בשביה על ידי שובים ויוליכוהו בשלשלאות, וסיבב ה' כי יהיה בכבוד, כי עין ה' על יראיו.

לאחר מות אחרון השבטים, החלו בני ישראל פורצים את החומות שבנה יעקב סביב גושן, ומתחילים להתקרב לתרבות המצרית. רק בני לוי נשארו בארץ גושן והמשיכו בלימוד התורה. שונים היו בני שבט לוי שעה שהעם חטא בחטא העגל. שונים היו בהיותם נימולים במדבר, ושונים היו גם במצרים. שעה שכולם היו משועבדים לסבלות פרעה, היה שבט לוי רשאי לשבת ולעסוק בתורה.

לא סתם יצא שבט לוי בלא פגע מעבודת הפרך, גם חלק זה מחושב לפרטי פרטים. בני ישראל התחייבו לשלם בעבדותם את תמורת הנחלה שקבלו בארץ ישראל. כלומר, גלות מצרים היתה בחינת שטר חוב ששולם כתמורה עבור ארץ ישראל, והיות ושבט לוי לא קיבל חלק ונחלה בארץ ישראל, ממילא לא היה חייב לפרוע את שטר החוב ששולם תמורתה. הפטור שניתן לשבט לוי איפשר לו להתעלות רוחנית ולהכשיר את הדרך לעלייתם של משה ואהרן.

פסיפס נוסף מוצאים אנו בדברי הרמב"ן בתחילת ספר במדבר, המעיר כי ממנין בני ישראל עולה כי התרבות העם פסחה על שבט לוי, שכן הכתוב מעיד כי ההתרבות באה בעקבות העינוי, וכיון שהעינוי פסח על שבט לוי, הרי שגם נס ההתרבות לא היה בהם. ומוסיף לבאר בעל "בית הלוי", שהיה זה לטובתו של

פרשת שמות

עם ישראל, אשר כלכלת שבט לוי הוטלה על שכמו, גלגל הקדוש ברוך הוא שיהיה זה שבט קטן, כדי שהעול לא יהיה כבד מדי.

אין בכוחנו להבין את גורלו של כל אחד שהיה בשעבוד מצרים, אך עלינו להאמין כי השגחה פרטית לוותה את כל אחד מבאי מצרים וכוונה את דרכו לפי תכנית מחושבת.

בתחילת ספר שמות מתוארת פרשת גדילתו של משה רבינו בביתו של האיש אשר גזר גזירות קשות ומרות, שכל כולן לא באו אלא כדי להתחכם למושיען של ישראל. ולא זו בלבד, דוקא גזירתו של פרעה על הריגתם של ילדי ישראל, היא זו שהביאה את עריסתו של משה אל קני הסוף שעל שפת היאור, ומשם אל ארמונו של פרעה, האין זו השגחה פרטית! מערך ענק של שוטרים ויועצים מפקח על מליונים בשל הפחד שמפני תינוק אחד, ולבסוף גדל תינוק זה על ברכיה של בת המלך בארמונו ועל שולחנו, וכל זה כדי שילמד משה רבינו גינוני מלכות וטכסיסי שררה, אשר יכשירו אותו לקראת הנהגתו את עם ישראל.

השגחה פרטית אינה מחושבת רק בעצם הפעולות, אלא גם בעיתוי המדויק של הפעולות. ואכן, כך מצינו בחז"ל ש"אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלוא נימה", שכל עוד לא תם עידן מלכותו של שמואל, הושהתה מלכותו של שאול, כפי שמצינו בספר שמואל שכאשר שאול שואל על מקום מגוריו של שמואל הנביא, כדי לדרוש מפיו על מקומם של האתונות שנאבדו, הוא נענה בתשובה ארוכה יתר על הרגיל, כי עדיין לא תם עידן מלכותו של שמואל.

כמו כן מוצאים אנו כי כל שלביה של מגילת אסתר שנמשכו תשע שנים, מהיום רצף פרשיות שונות ומשונות, שכולן יחד מהוות שלימות המגלה את יד ה'. כבר בראשיתה של המגילה מוצאים אנו שמרדכי סיכל את עצתם של בגתן ותרש להתנקש בחיי אחשוורוש, אך מרדכי אינו בא על שכרו מיד, אלא רק לאחר הכנת העץ על ידי המן המבקש לתלות עליו את מרדכי, מקבל המלך ממשרתיו: "לא נעשה עמו דבר". רק כעת מקבל מרדכי את שכרו על כך. הקדוש ברוך הוא סיבב שהמן יבוא לארמונו של המלך באישון לילה וללא הודעה מראש, כדי שמפגישה לא צפויה זו תתגלגל הצלתו של עם ישראל.

פרטים אלו ואחרים המובאים במגילה היו חוליות שהכשירו את הצלת עם ישראל. ראייה מעמיקה תאיר באור נגוהות את המוני הפרטים הקטנים המובאים. חכמינו ידעו כי "כל מה דעביד רחמנא, לטבא עביד", והם ידעו את מאמרו של נחום איש גמזו לומר על כל מקרה ומקרה "גם זו לטובה".

קצרצרים

"כל הבן הילוד היאורה תשליכו"

מובא במדרש: יום שנולד בו משה אמרו איצטגניניו, היום נולד המושיע, ואין אנו יודעים אם ממצרים אם מישראל, ורואים אנו שסופו ללקות במים, גזר אותו היום אף על המצרים, שנאמר: כל הבן הילוד. ומבאר המהר"ל, שכיון שגדל משה בביתה של בתיה בת פרעה, התקיים בה מאמר חז"ל: כל המגדל יתום בתוך ביתו, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, לפיכך זכתה בתיה שיחסה הכתוב כבנה, שנאמר בדברי הימים: ואלה בני בתיה בת פרעה: אבגדר ואבי סכו, ודרשו חז"ל: אבגדר זהו משה, לכן לא יכלו האיצטגנינים לדעת ולקבוע אם הוא מישראל או ממצרים.
[מהר"ל, חידושי אגדות]

"ותרא אותו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים"

כיון שמשה נולד בז' אדר, אחר ג' חדשים שהוצפן הושם ביאור, דהיינו בו' סיון, יום שעתידי הוא לקבל את

פרשת שמות

התורה בסיני, לכך נאמר ותרא אותו כי טוב הוא, שעתיד לקבל תורה שנאמר עליה: כי לקח טוב נתתי לכם.
[אלשיך]

"ותרד בת פרעה לרחץ על היאר"
הו' במילה 'ותרד' נקוד בפתח, המורה על לשון עבר, דהיינו שבת פרעה כבר היתה שם קודם יציאת אחרת להתייצב מרחוק לדעת מה יעשה לו, כי הקדוש ברוך הוא מקדים רפואה למכה, וההצלה כבר היתה מוכנה במקום.
[באר מים חיים]

"וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו"
שתי אפשרויות עמדו בפניו, או שהוא היה משבט לוי ולא היה חייב בעבודת פרך ולא היה המצרי רשאי להעביד אותו ולהכותו, ולכך משה הענישו, או שהיה אחיו במעשים, דהיינו צדיק, דאם לא היה איש ראוי במעשיו, משה לא היה הורג את המצרי בגללו.
[אמרי שפר]

"הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי"
את המצרי הרגת בעצמך כי בן נוח נהרג על פי דיין אחד, אבל אני ישראלי ורק במשפט כהלכה יכולים לדונני, ומי שמך לאיש שר ושופט עלינו, אין בידך רשיון מהמלך לשפוט.
[בעל שואל ומשיב]

"ותאמרן איש מצרי הצילנו מיד הרועים"
במדרש: וכי מצרי היה משה? אלא לבושו מצרי והוא עברי. ולכאורה קשה, שהרי מובא שבזכות ד' דברים נגאלו אבותינו ממצרים: שלא שינו שמם, לא החליפו שמלותם, לא גילו סודם ולא ביטלו המילה, ואם כן איך לבש משה בגדי מצרים? אלא מובא בפוסקים שבשעת השמד מותר לשנות בגדיו כדי שלא יכירוהו שהוא יהודי, והרי משה ברח מפני פרעה, ואין לך שעת סכנה גדולה מזו, ולכן רשאי היה להחליף לבושו.
[דברי שאול]

"ויאמר אל תקרב הלם, של נעליך מעל רגליך"
מובא במדרש שמשה ביקש כהונה ומלכות. אמר לו הקדוש ברוך הוא: 'אל תקרב הלם', שכבר ניתנה הכהונה לאהרן. מכאן רמז למובא במסכת סוטה, מתקנות רבן יוחנן בן זכאי שאין הכהנים רשאים לעלות לדוכן בסנדליהן, דסמך 'הלם' ל'של נעליך מעל רגליך'.
[חנוכת התורה]

"ויאמר והן לא יאמינו לי ולא שמעו בקולי כי יאמרו לא נראה אליך ה'"
שלוש חששות חשש משה: א. שמא לא יאמינו כלל בה' שעתיד לגאלם. ב. יאמרו שמשה אינו בן עמרם ולא יכירוהו בקולו אלא יאמרו מצרי מרגל הוא, שקולו עבה הוא מאז שברח בעודו נער. ג. שמא יאמרו שאין הם מאמינים שהקדוש ברוך הוא נגלה אליו ומי שמך לאיש. שלושת טענות אלו מתפרשות בפסוק לעיל

פרשת שמות

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו (א,א)

נשאלת השאלה , בשביל מה נימנו בני ישראל בפרשת שמות לאחר שהם כבר נימנו בפרשת ויגש ? ומה פירוש ן החיבור ב " ואלה" ?

האור החיים מפרש ש ן-ו החיבור פירושה המשכיות בין אבותינו לבני יעקב [ישראל] בכך שהם המשיכו את מסורת אבותיהם וצידקת דרכיהם .

אך למה למעשה להכריז, "איש וביתו באו"? בני ישראל הגיעו למצרים , הרי זה ברור ולא גאווה גדולה .. ועוד שהמילה "באו" נראית מיותרת , הרי אומר הפ"ס " ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה " , וממשיך הפ"ס " איש וביתו באו " , הרי כבר מוזכר שבני ישראל " באים למצרים , מה המילה "באו" באה להדגיש ? ונשאל עוד יותר, הרי בני ישראל הגיעו למצרים כבר בפרשת מקץ עם ירידת יעקב לפגוש את בנו יוסף ועוד קודם למעשה , בני ישראל ירדו עוד קודם בחיפושם אחרי יוסף , אז למה לחזור שוב על ביאת בני ישראל דווקא בפרשת שמות ?

"איש וביתו" - ביתו זו אשתו ! כאן טמונה התשובה !

הפעולה הראשונה של יעקב טרם ירידתו למצרים הייתה, "ואת יהודה שלח אל יוסף להורות לפניו" להורות מה? שהיה מתקין לו תלמוד תורה והיה מלמד את בני ישראל תורה למען לא תשכח מפי זרעו , שהיא התשובה לטענת פרעה, "תכבד העבודה על האנשים ואל ישעו בדברי שקר", פרעה חושש מלימוד התורה של ישראל, שהיו להם מגילות והיו משתעשעין בהם בשבת , " אל ישעו בדברי שקר" , אל יהיו נופשין ביום השבת יחד עם נשותיהם ומשפחתם.

לפי שידע יעקב אבינו שהמצרים שטופים בזימה , עמד והשיא את בניו , בניו נשים קודם הגעתם למצרים למנוע התבוללות חלילה וכערובה לשמירה על טוהר ביתם של ישראל שלא היה קורה לולא נשות ישראל הכשרות והצנועות , " בשעה שירדו למצרים היו צנועים כל אחד בתוך אוהלו , שנאמר" איש וביתו באו " ראובן לא הביט באשת שמעון אלא רק באשתו שלו וכן הלאה .

בהמשך הפרשה מופיע פ"ס קצת תמוה, "ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף, ויאמר אל עמו הנה עם ישראל רב ועצום ממנו " , יש כמה קושיות בפ"ס זה, ראשית, איך בדיוק מלך מצרים, " לא ידע את יוסף"? הרי הוא שלט על כל מצרים בתמיכת מלך מצרים הקודם, שנית , " עם ישראל רב ועצום ממנו" ? הרי מצרים היתה כמעט האומה הגדולה בין כל האומות באותה תקופה , האם בני ישראל יותר גדולים מהם ?

פרעה מלך מצרים פחד מבני ישראל , כן, פשוט פחד , בני ישראל היו אמנם מועטים מהעם המצרי אך חזקים מהם לעין ערוך" ! הנה עם ישראל רב ועצום ממנו " , ישראל נהפך לעם, ! מה התכונה של" עם"?

הרי ישנם הרבה עמים שנכחדו לא עלינו , מה ייחד עם בני ישראל בעיני פרעה בכך שהוא הכתירם לעם?

" כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל " , בית יעקב אלו הם הנשים , שקיבלו תורה לפני הגברים !!

" ותורת חסד על לשונה " מתחבר נפלא עם מעשה המילדות , " ותיראן המלדות את האל-קים ולא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים ותחיין את הילדים" , פסוק זה מתחבר יחד עם המילה " ואלה שמות בני ישראל " ו" החיבור מהווה סימן להמשכיות , יחד עם הביטחון ב ה" הם הם שגרמו לבני ישראל להיות , " רב ועצום ממנו" , מה שמתחבר נפלא עם ברית המילה של בנו של משה בשעת חזרתו מצרימה בציווי ה" כדי לגאול את בני ישראל מעבדותם " ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על

פרשת שמות

החמור וישב ארצה מצרים, ויקח את מטה האלהים בידו, ויאמר ה' אל משה בלכתך לשוב מצרימה ראה את כל המופתים אשר שמתי בידך ועשיתם לפני פרעה ואני אחזק את לבו ולא ישלח את העם.

ואמרת אל פרעה בני בכורי ישראל, ואמר אליך שלח עמי ויעבדני, ותמאן לשלחו הנה הורג את בנך בכורך, ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו. . ותקח צפורה צר ותכרת את ערלת בנה ותגע לרגליו ותאמר כי חתן דמים אתה לי, וירף ממנו אז אמרה חתן דמים למולת.

עם ישראל נחשב לפני ה' כבן בכור, לא פחות, שצריך לעבור " ברית מילה" כדי לטהרו מטומאת מצרים שלא באשמתו, " חתן דמים למולת", ברית המילה והשלכתה לרגלי משה דומה לקרבן הפסח שבני ישראל עתידים להקריב בשעת גאולתם ממצרים, ה' דורש מאיתנו אמונה בו ובשליחותינו כשאנו מקיימים את מצוותיו, ברית המילה, מעבר למשמעותה הפיזית שהיא ברית עולם בינינו לקב"ה עוד מימי אברהם אבינו היא גם ברית של מילים .. " ויהי בימים הרבים הם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים ויזכר אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים", בני ישראל מתאחדים כולם בתפילה לבורא עולם על העול הקשה של העבודה, וידע אלהים", רגע, מה? הוא לא ידע עד עכשיו מכל הסבל שהם עוברים, ? ברור שכן! והוא גם לא שכח את בריתו איתנו כל התקופת העבדות, לפי המפרשים בני ישראל התפללו תפילה, אך ללא מילים, שכן תפילה ללא מילים היא לעיתים חזקה יותר מאשר תפילה רגילה, " וידע אלהים" " נתן עליהם לב ולא העלים עיניו [רש"י], " וירא - "וידע" מה הבדל בין ראייה לידיעה?

ראיה מציינת דברים גלויים, ידיעה מציינת דבר נסתר, ה' ראה את כל העוולות שהמצרים עושים לבני ישראל, וידע את אשר המצרים עושים להם בחדרי חדרים, " וידע" את הצער אשר בלב ישראל, הראייה הכי חזקה לכך היא מעשה הגרושין של עמרם ויוכבד, " ויקח איש מבית לוי ויקח את בת לוי" חז"ל מספרים על עמרם שהיה גדול הדור שפרש מאשתו בעקבות הגזרה הנוראה, " כל הבן הילוד היאורה השליכוהו " מה שגרם גם לגרושי בני זוג רבים, עד שבאה מרים בתו ואמרה, גזרתך קשה מגזרת פרעה, פרעה גזר רק על הזכרים ואתה גוזר על כולם, עמד והחזיר את אשתו וכך כל אנשי הדור. אנו רואים שגאולת ישראל באה בעיקר אודות לנשים וכמובן אודות ל- " אהיה שלחני אליכם"

הקב"ה בכבדו ובעצמו גאל את ישראל ממצרים, לא מלאך ולא שרף, אשתו זו ביתו " בזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים", המצרים דבקו בפ"ס, "למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו, לכו לסבלותיכם"... תכבד העבודה על האנשים ואל ישעו בדברי שקר", המצרים רצו שהעבדות תשכיח את עולמם הטהור של ישראל ואת ביתם ונשותיהם, וכך להפריד בין בני הזוג דבר שהיה חלילה מכלה את עמנו, רש"י מסביר שעבודת פרך הינה " עבודה קשה המפרכת את הגוף ומשברתו", רס"ג מגדיר אותה כ" ביזוי והשפלה", המצרים הפכו את ישראל לכלי עבודה הדומים לבהמות, וכך ניסו לגזול מהם את צלם האנוש שבו נברא האדם, ולא רק שהם החלו להשליך את הזכרים ליאור, אלא מעשי זוועה נוספים הכוללים פגיעה בכבודן של בנות ישראל, מה שמתקשר למכת הערוב, הרשב"ם מפרש את הערוב כ" מיני זאבים שהם נקראים ערוב על שם שדרכם לטרוף בלילות", רמז למה שעשו המצרים לנשות ובנות ישראל, באו בלילה לבתיהם ותקפו את הנשים כחיות רעות בעוד שבעליהם עובדים בפרך ולא יכולים להושיען! , לכן מכת הערוב מתאימה לאותו עם שהפך לחיה טורפת.

אך הנשים למרות הכל שראו את בעליהם מושפלים וכך שהמצרים לא נותנים להם לחזור לבתיהם כדי לשמור על טוהר הנישואים, היו באות אליהם לשדות, והיו יוצאות לשאוב מים לפני כן לחמם לבעליהם, והקב"ה היה מזמן להם דגים קטנים בתוך המים והיו שופתות שתי קדרות, אחת של מים חמים ואחת של דגים, ומוליכות אותם אל בעליהם, ורוחצות אותם וסכות אותם, ומאכילות אותם כדי להחיות נפשן

פרשת שמות

ועדין היו הגברים עצבים, כי לא שכחו איך השפילום וקל וחומר את נשותיהם שהרי הם אחד ! , ורצו לשמחם הנשים, והיו מוכרות חלק מהדגים ולוקחות יין כדי לשמח את בעליהם ומתקשטות ומתייפות , ולאחר ששתו ואכלו אמרו להם, "נאה אני ממך , וזה היה מחזיר , נאה אני ממך וכך היו מרגלים עצמם באהבת איש ואשתו הטהורה והקב"ה היה פוקדן והיו פרים ורבים , מה עוד שהדגים הם סמל לפריון ונגד עין הרע ...

" בזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים, " שלא שינו שמם, ולא שינו לשונם, ולא אמרו לשון הרע, ולא נמצא בהם אחד פרוץ בערוה , ארבעתם כנגד אולי ארבע כוסות וכנגד ארבע האמהות, " שרה רבקה רחל וזלעה, " ואפשר להוסיף גם סיבה חמישית , בזכות שמירת השבת שהקפידו עליה ישראל, אודות למשה שביקש יום מנוחה ואודות ל ה" יתברך קיבל את יום השבת שהיא אות הברית בינינו לקב"ה כמו ברית המילה , וקדושת הבית שבלעדיה אין אפשרות לממש את חיינו כיהודים, הקב"ה סייע לנו בכל אלה למרות הקשיים , ובנות ישראל היו שליחות חשובות שבלעדיהן אולי לא היו נגאלים ישראל חלילה , מה שתקף גם היום ומראה על חשיבות שמירת קדושת המשפחה, הקמת בתים טהורים על בסיס התורה וארבעת הדברים שנגאלו בהם ישראל [חמישה בעצם...] , עלינו להמשיך לדבוק בדרך זו באחדות ולזכור שחודש טבת שאנו לקראת בסופו אפשר לכתוב עם שתי נקודות קטנות [כנגד הבעל ואשתו] מעל האות "ט" ומעל האות "ב" [חולם] ואז נקבל את המילה " טובות" [ככתיב מלא] [כרמז לנשים הצדקניות שבזכותן התאחד עם ישראל שאולי קטן אבל חזק לעין ערוך ולהודות להן על כל הטובות שזכינו אודות להם ועדין עד ימנו אנו !

ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה (א,א)

יש להעיר דבכל מקום שמוזכרת ההגעה למצרים הוא בלשון ירידה "וירד מצרימה" "רדה מצרימה אל תעמוד" ועוד ועוד, וא"כ הו"ל לומר היורדים מצרימה .

ויש לבאר בב' אופנים.

א: דהא הקב"ה אומר ליעקב אבינו "אנוכי ירד עמך מצרימה" וא"כ השכינה נמצאת במצרים וכאשר השכינה במצרים א"א לומר שיורדים למצרים.

ב: עוי"ל דהלא ידעו כולם למה מגיעים למצרים והוא בשביל לפרוע שט"ח "דבארץ לא להם ועבדום ועינו אותם". וע' אה"ח בפרשת ויגש דלא כולם רצו לרדת וירדו בע"כ. וא"כ במצב זה של קושי השיעבוד תלוי באדם איך ינצל את התקופה אם ישתמש בזה לעליה או לירידה וא"א לומר רק שיורדים למצרים, דאדרבא יכולים להשתמש בזה לעליה.

ולהוסיף דברים בזה, דבפרשת בא כתב רש"י דפרעה אמר לבני ישראל "ראו כי רעה נגד פניכם" דראו איצטגנני פרעה שישראל לוקים בדם. והאמת היא שזהו דם של מילה ע"ש. וביאור הדבר, דהאיצטגנני לא טעו והם באמת ראו שישראל לוקים בדם, אבל בכוחו של יהודי להפוך את הדם לדם מילה והוא נפלא. ולהוסיף מה שדרשו בגמ' על הפסוק "עובדרי בעמק הבכא מעין ישיתוהו" דיש בכוחו של היהודי להפוך עמק בכא, ושאל תחתיה למעין מים חיים.

ויהי כל נפש יצאי ירך יעקב שבעים נפש ויוסף היה במצרים (א,ה)

וברש"י והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים ומה בא ללמדנו, וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים, אלא להודיעך צדקתו של יוסף, הוא יוסף הרועה את צאן אביו. הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועומד

פרשת שמות

בצדקתו.

ויש להקשות מדוע השוה רש"י את צדקותו בעת מלכותו, לצדקותו שהיתה בעת רעיית הצאן, והרי היה לו לומר שנהג כפי שהיה בבית אביו שהתנהג בצדקותו.

ובשפתי חכמים פירש דבא לומר דאף בהיותו רועה צאן, שבדרך כלל חי את חייו בדלות ועניות, ואף בהיותו מלך שיש לו כל, שבשניהם עומד הוא בנסיונות היכולים להביא אותו לידי עבירה, בכל זאת לא עשה כן, וזוהי מעלתו, וצ"ב כוונתו בזה.

ונראה, שהרי הרמב"ן כתב שהאבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב היו רועי צאן, וכן מצינו במשה רבינו שנאמר (להלן ג, א) ומשה היה רועה את צאן יתרו חתנו כהן מדין וינהג את הצאן אחר המדבר, ואף בדוד המלך מצינו שהיה רועה צאן אביו.

וטעם הדבר ששימשו אבותינו ברעיית הצאן י"ל, שהיות וחשקו האבות הקדושים להתקרב להשי"ת כדי שתהיה מחשבתם דבוקה רק בו יתברך, נצטרכו להתרחק מבני האדם ולהתקרב לבוראם, והדרך הטובה ביותר לעשותה הוא בהקדלות מבני האדם בהיותם בדד, שאז יכולים יותר לידבק רק בהשי"ת.

מעתה י"ל דזהו שאמר רש"י בבואו לספר לנו את מעלתו של יוסף, דאף בהיותו מלך ומחמת כך היה מעורב בין אנשים רשעים, ולא היה בדד עם בוראו, התנהג יוסף כפי שהתנהג בהיותו רועה צאן כשהיה בדד מבלי שהפריע לו איש, שכל העת היתה מחשבתו דבוקה בהשי"ת.

ויקם מלך חדש על מצרים (א,ח)

איתא במדרש, 'ויקם מלך חדש על מצרים חד אמר חדש ממש, וחד אמר שנתחדשו גזירותיו. ויאמר מלך מצרים בשביל שהוא התחיל בעיצה תחילה לקה תחילה, דכתיב ובכה ובעמך ברישא בכה והדר בעמך', ע"כ.

בפשטות אין כל קשר ושייכות בין הדרשות. אכן נראה לפרש דשתי דרשות אלה, דמלך חדש היינו חדש ממש, ולפי שהיה ראשון בעיצה נענש תחילה מישך שייכי אהדדי, ודרשה אחת מחייבת את חברתה ולא בכדי כתבם המדרש יחד.

הנה מצינו בילקוט, שהיום שבאו משה ואהרן בתחילה אל פרעה, היה ביום גנוסיא של פרעה, כלומר יום הולדתו. ונאמר בגמרא שמשפט מצרים היה יב' חודש. ומכיון שמשפט מצרים נסתיים ביציאת בני ישראל ממצרים בחודש ניסן, יוצא איפא שאותו פרעה שנענש במכות מצרים, יום ההולדת שלו היה בחודש ניסן.

לעומת זאת יש להוכיח שפרעה שהיה בימי יוסף יום ההולדת שלו היה בראש השנה, דכתיב בפרשת וישב "ויהי ביום השלישי יום הולדת פרעה", וכתוב אח"כ בחלום פרעה 'ויהי מקץ שנתיים ימים', א"כ חלום פרעה ביום הולדתו היה, ואמרו חז"ל שיום יציאתו של יוסף מבית האסורים היה בראש השנה. נמצא שיום ההולדת של פרעה שהיה בימי יוסף בראש השנה היה.

על כרחך, מחמת סתירה זו שאותו פרעה שהיה בימי יוסף לאו אותו פרעה הוא שנענש במכות מצרים. ומיתת פרעה ההוא שהיה בימי יוסף כתובה באחד משני הפסוקים שבפרשתינו, או בפסוק 'ויקם מלך חדש על מצרים', או בפסוק דלהלן 'ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה' (ב, כג). ובשני פסוקים אלה מצינו בגמרא מחלוקת אם כפשוטם הם, בפסוק 'ויקם מלך חדש', יש המפרש

פרשת שמות

שנתחדשו גזירותיו. ובפסוק 'וימת מלך מצרים', יש הסובר שנצטרע ומצורע חשוב כמת.

והשתא, אם נפרש את הפסוק דלהלן 'וימת מלך מצרים' כפשוטו שמת, שאז יוצא שאותו פרעה שנענש במכות לא הוא אותו פרעה שנתן עיצה תחילה. ורק אם נפרש שמת היינו שנצטרע, נוכל לומר שאותו שיעץ הוא אותו שנענש, אלא שאז נצטרך לדרוש ש'ויקם מלך חדש על מצרים', חדש ממש, וכמו שביארנו שאחד משני פסוקים אלו חייב להתפרש כפשוטו, שהרי פרעה שנענש במכות לא אותו פרעה שהיה בימי יוסף הוא שזה יום הולדתו בניסן, והאחר בראש השנה.

זוהי א"כ כוונת המדרש בכוללו את שתי הדרשות יחדיו, ד'ויקם מלך חדש על מצרים' היינו חדש ממש, ומהו ההכרח לומר כן, שהרי אותו מלך הוא שנתן עיצה תחילה ולפיכך לקה תחילה, ומכיון שיום הולדתו שלו בניסן אין הוא אותו מלך שהיה בימי יוסף שיום הולדתו שלו היה בראש השנה.

ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות. ויאמר בילדכן את העבריות (א,טו-טז)

לכאורה לשון הפסוק כאן צריכה ביאור, מדוע נכפלה המילה "ויאמר".

ואפשר לבאר כאן, שציווי פרעה למילדות לא אמר להן פרעה בעצמו אלא ע"י שליח כפי שנבאר בהמשך, ולכן נכפל כאן "ויאמר", שאמר לשליח שיאמר למילדות. וכדרך שדרשו במגילה (טז, א) את הנכפל באמירת אחשורוש לאסתר "ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה", שאמר לה ע"י שליח.

ובטעם הדבר שאמר להן ע"י שליח אפשר להסביר, שהרי קי"ל שישראל שהרג עובר פטור, ובן נח שהרג עובר נהרג. ופרעה שחשש שיפרעו ממנו על שהרג את העוברים, דקדק לשלוח את המילדות העבריות להורגם, ולא להורגם בעצמו.

אלא שעדיין לא הרויח פרעה בזה כלום במה ששלח את המילדות, שעדיין יש לחייבו מדין שליחות על שליחות המילדות. ואף שאין שליח לדבר עבירה, מ"מ בכה"ג שהשליח לאו בר חיובא הרי מבואר בגמרא בב"מ (י, ב) שיש שליחות, וכהן ששלח ישראל לקדש לו גרושה, הדין שמתחייב המשלח. ומכיון שהמילדות שהן ישראליות לאו בנות חיובא הן על הריגת עוברים קיים כאן דין שליחות, ומתחייב פרעה, א"כ עדיין מה הועיל במה ששלח מילדות עבריות.

אכן, אם נאמר שלא אמר למילדות בעצמו אלא ע"י שליח, הועיל הדבר לפטור את עצמו. משום שהשליח ששלח פרעה מצרי היה, א"כ שליחות המילדות מתייחסת לשליח ששלח, אבל אינה חוזרת להתייחס לפרעה, שאצל השליח כן היה זה דבר עבירה להרוג עוברים, והוא אינו נעשה שליח לפרעה, אבל המילדות נעשות שליחות שלו.

(פנים יפות)

'בפרשת דרכים' דייק זאת ממקום אחר, דהנה איתא בגמ' (סוטה יא, ב) א"ר חנינא סימן גדול מסר להן, בן פניו למטה בת פניה למעלה.

צריך להבין, לאיזה צורך נתן פרעה למילדות סימנים, שיוכלו לדעת מיד בתחילת הלידה כשמתחיל העובר להוציא את ראשו אם בן הוא או בת, מדוע לא היו יכולות המילדות לחכות עד ליציאת ראשו ורובו של הולד כדי לדעת אם הוא בן או בת.

פרשת שמות

ביאור הדבר, דפרעה לא רצה שיהרגו את הזכרים אחר לידתם, משום שחשש שיתבע הקב"ה ממנו את דמם, שהרי אחת ממצוות בן נח שהוא מזהר על שפיכות דמים. ולכן תבע פרעה מהמילדות שיהרגו אותם קודם שיצא ראשם ורובם שאז עודם עוברים ופטור על רציחתם. ומה ששלח לצורך הריגת העוברים מילדות עבריות ולא מצריות, משום שכן נח מזהר על הריגת עוברים כמו על הריגת ילודים, וכל פטור רציחה הנאמר בעוברים לישראל נאמר ולא לבן נח, לכן שלח מילדות ישראליות, שתהיינה פטורות על רציחתם.

(פרשת דרכים)

לדידי נראה לבאר לפי"מ שכתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות רוצח ה"ו) שאם שנים הרגו איש במקלות, או שכבשוהו במים ומת פטורים. עיי"ש.

ובודאי מסתבר הדבר, שכל פטור זה נאמר רק בישראל, אבל בבני נח אפי' הרגוהו שנים נהרגים עליו. דאם בן נח שרק חבל בחבירו כבר נהרג עליו, פשוט שאם יסייע לאחר בהריגתו שיהרג על זה.

בזה אפשר ליישב את קושיית המהרש"א, מדוע שלח פרעה את המילדות העבריות דייקא, משום שכשתהרגנה הן את הילדים, תהיינה פטורות ע"ז כדין שנים שעשו בבני ישראל, שפטורים על הרציחה. (ומדוקדק מאוד מדוע ציוה לשתי מילדות דוקא. משום שרצה להסתיר הדבר, אבל שנים היה מוכרח כדי שתהיינה פטורות על הרציחה, וכמשנ"ת)

ובין לתירוץ המהרש"א בין לתירוץ דידן, מיושבת לשון הפסוק 'ותראנה המילדות את האלוקים'. שר"ל דאף שמן הדין היו פטורות על רציחת הילדים, או משום שעדיין עוברים היו או כדין שנים שהרגו, וא"כ היתה מותרת להן רציחה זו כדי להציל את נפשן מידי פרעה, אם כל זה לא שעו אל גזירתו, אלא יראו את האלוקים ותחיינה את הילדים.

(פרדס יוסף)

וישימו עליו שרי מיסים (א,יא)

נידון הלכתי מרתק הגיע אל שולחנו של מו"ר הגאון יצחק זילברשטיין שליט"א, על ידי שני רעים אהובים באחת ממדינות אירופה, שביום מן הימים פרצה ביניהם אש המחלוקת, ומעשה שהיה כך היה:

ראובן, עסקן ירא שמים, עמד לפני הפקת ספר-טלפונים חדש של חברי הקהילה היהודית, ולפני מסירת הספר לדפוס, גילה כי העמוד האחרון של הספר נותר ריק. מפיק הספר נזכר לפתע בשמעון, חבירו הטוב, העובד לפרנסתו כ'שיפוצניק', וחשב בליבו כי כעת הגיעה העת להכיר לו טובה ולהטיב עמו.

פירסם ראובן בעמוד האחרון מודעת פירסום, לאורך כל העמוד כולו, אודות שמעון השיפוצניק, חינם אין כסף, וזאת, כאמור, ללא ששאל את פי חבירו קודם לכן, אם אכן רוצה בכך, שהרי מטרתו היתה להפתיע ולשמח את חבירו.

יצא ספר-הטלפונים לאור, וכעבור יומיים דפיקות אימתניות נשמעות על דלת ביתו של שמעון. פותח הלה את הדלת ומגלה לנגד עיניו את - - - אנשי מס הכנסה! "הגענו על מנת לעצור אותך", הודיעו. "על מה ולמה", תמה האיש, שטרם ידע אודות הפרסומת. -"הנה פירסמת את עצמך כ'שיפוצניק', ומצאנו כי אין לך תיק במס הכנסה... אדם שמפרסם כזו פרסומת ענקית, כנראה שיש לו הרבה עבודה ורווחיו גדולים!"

פרשת שמות

לבסוף הושת על שמעון קנס כבד בסך 10,000 יורו! מיהר האיש להגיע אל ראובן חבירו הטוב, המוציא לאור של ספר-הטלפונים, הגיש לפניו את ה"פסק" של בית המשפט, ואמר: "יקירי, אני מודה לך מאוד על המחשבה הטובה. אך כעת תצטרך לשאת בתשלום כולו, עד הפרטה האחרונה! הרי על שכמותך, אמרו 'המברך רעהו בקול גדול, לקללה תיחשב לו' (ערכין ט"ז ע"א)..."

לעומתו, טען המפרסם, כי כל כוונתו היתה לטובת חבירו, אלא שהוא לא לקח בחשבון את האפשרות הזו שאנשי מס הכנסה ממתינים להפקתו של ספר-טלפונים שכזה, כדי לבלוש אחר כל המפרסמים ולבדוק האם הם משלמים מס כהלכה.

ונשאלת השאלה: האם חייב ראובן לשלם לחבירו עבור הנזק שסבב לו, או שמא פטור הוא?

השיב מו"ר שליט"א שנראה שראובן פטור, מפני שהשיפוצניק עשה שלא כהוגן בכך שלא שילם מס, כיוון ש'דינא דמלכותא דינא', וכפי שציוה רבינו הקדוש את בניו (פסחים): "ואל תברייח עצמך מן המכס, דילמא משכחו לך ושקלי מנך כל דאית לך" (שםא יתפסו אותך ויקחו את כל אשר לך). ["והערב נא" חלק ב'].

ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך (א,יג)

מעשה בעשיר שגידל יתום בביתו

בחומש שמות מתחילים אנו לקרוא את פרשת גלות מצרים, השיעבוד בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, ואת הגאולה המופלאה שבאה בעקבותיו, באותות ומופתים, ביד חזקה ובזרוע נטויה. והשאלה המתעוררת היא: מדוע. מדוע, לפני שהקדוש ברוך הוא לקחנו לו לעם, לפני שנתן לנו את תורתו והנחילנו את ארץ ישראל, הצריך אותנו לעבוד דרך כור הברזל! במצרים, בית העבדים הנורא? האם לא היה טבעי יותר ונינוח יותר, אילו היו בני ישראל נשארים בארץ ישראל, מתרבים בה, מקבלים את התורה ויורשים את ארצם מבלי לצאת ממנה?

לרבינו ה"בן איש חי" זצ"ל יש לכך תשובה בדרך משל, והתשובה נכונה כל כך גם לנו, ולדורנו!

משל לעשיר, שגידל בביתו יתום, מקטנותו ועד לימי בחרותו. מפיתו אכל ובביתו התגורר, ונחשב כאחד מבני המשפחה האמידה. יום אחד ישב העשיר ואכל בחברת רעייתו, ובא לפניו עני לבקש נדבה. חשב לקבל חמישה שקלים, אולי עשרה. הושיט העשיר ידו לכיסו, והוציא שטר בן מאה שקלים. היה לבו טוב עליו, ובפרץ נדיבות העניק אותו לעני. התפעל העני מן המתנה הנדיבה והחל להודות ולהלל את העשיר, ברך אותו ברכות עד בלי די. גם בצאתו מן הבית לא פסק לברך, ואף בלכתו ברחוב נשמעו ברכותיו עד לבית העשיר.

אמרה אשת העשיר לבעלה: "ראה נא כמה ברכות קיבלת עבור מאה שקלים. ויתום זה שאנו מגדלים, כבר הוצאנו עליו אלפי שקלים ומעולם לא שמעתי מפיו מלות ברכה ושבח!"

חייך העשיר ואמר: "המתיני מעט, ותקבלי תשובה לשאלתך".

קרא לאותו יתום, ואמר לו: "שמעני. כל עוד היית ילד רך בשנים, גידלנו אותך בביתנו וכל מחסורך היה עלינו. עתה גדלת והיית לאיש, יכול אתה להרוויח את לחמך בעצמך. צא איפוא מביתי, ודאג לעצמך!"

חרד הנער: "עכשיו?!"

פרשת שמות

והעשיר אישר: "עכשיו, ומיד!"

נבוך הבחור, ולא מצא מלים. קד קידה ויצא אל הרחוב. כסף לא היה לו, לא אוכל ולא מקום לינה. ישן בקרן רחוב, קם בבגדים קמוטים, ורעב ללחם. באין ברירה השכיר עצמו לסחוב סלים לעקרות בית שערכו קניות בשוק, וקיבל בשכרו שיירי ירקות. אין לקנא במצבו, ואפשר לשער את דכאונו. ביום השלישי מצאו אחד ממשרתי העשיר, ואמר לו: "אדוני קורא לך".

התייצב הנער בפני העשיר, שהתבונן בפניו הנפולים ובגדיו הקמוטים ואמר: "רואה אני שהדבר קשה עליך! תוכל לשוב ולהתגורר בביתנו כמקודם". ומיד הורה לערוך את השולחן. ישב הבחור אל הארוחה הראשונה לאחר שלושה ימים. בכל כף שהכניס לפיו הודה ושיבח את בעל הבית מטיבו, ובין מנה ומנה לא פסק להלל ולפאר את העשיר. גחן העשיר ולחש לאשתו: "הרי לך תשובה לשאלה ששאלת... אין אדם מכיר טובה על דבר שנראה לו טבעי ומובן מאליו. אותו עני קיבל נדבה שלא חלם עליה והודה עד בלי די. יתום זה רגיל היה לאכול על שולחננו, ולא חשב כלל שיש כאן טובה וחסד. רק כאשר ראה שיתכן גם אחרת, ושאין חייבים לו דבר, מבין הוא עד כמה חייב הוא להכיר טובה..."!

כך אמר רבינו ה"בן איש חי" אילו היו בני ישראל נשארים בארצם, היו מקבלים את כל הטובות בטבעיות ובאדישות. מה עשה הקדוש ברוך הוא, הורידם למצרים, לבית עבדים, ונוכחו לדעת שמצד עצמם אין להם כלום. ואז, כאשר נגאלו "שירה חדשה שיבחו גאולים", בהכירם לדעת שהכל חסד וחנינה, ועל הכל יש להודות ולהלל!

זהו שאמרו שארץ ישראל מתנה טובה היא, ולא ניתנה אלא על ידי ייסורים. כדי שנדע להעריכה בערכה ולהודות על נתינתה! ובכל יום ויום, לפני תפילת העמידה, נצטוונו להזכיר את יציאת מצרים ולהסמיכה לתפילה. ומדוע, כדי שנזכור בתפילתנו את לקח יציאת מצרים. שנדע שכל מה שיש לנו, מתנת שמים הוא. שנשכיל לפקוח עיניים ולראות את חסד ה' על כל צעד ושעל. ולא לחכות לחולי, חלילה, כדי להודות על הבריות. לא לחכות למצוקה, חלילה, כדי להכיר טובה על הרווחה.

ונכונים הדברים גם לגבי דורנו בכלל, הדור שלפני הגאולה. דור, שכל המסגרות מתמוטטות בו, ואין בטחון בשום דבר, יד הברזל של רוסיה התמוטטה. הכלכלה האמריקאית בשפל. התרבות האנושית התגלתה בריקנותה. תמנון הטרור משלח זרועותיו לכל קצו תבל. העולם כולו עומד בפני סימן שאלה, אם לא בפני מבוי סתום. עומדים אנו במצבו של אותו בחור רגע לפני שהוא נקרא חזרה. רגע לפני ההתגלות הגדולה, לפני ההכרזה וההכרה: "ראו עתה, כי אני אני הוא."! ואז נדע להכיר טובה, על כל החסד שבגאולה!

ופסוק מפורש הוא: "הושיענו ה' אלקינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך."!

ותיראן המילדת את האלהים... ותחיין את הילדים (א,יז)

כתב המשל"מ [בפרשת דרכים] לדון בהא דפסקינן דב"נ אינו מצווה על קידוש השם, דמ"מ הוי זה רק על איסורים בעלמא וכגון ע"ז וכו', אבל שפיכות דמים י"ל שחייב עלי' משום סברת מאי חזית וכו' כמו בדיני ישראל, דסברא זו דלאו מדין קידוש השם הוא י"ל דאיכא נמי בב"נ.

ומעתה לפי"ז יק' הכא, דממה נפשך, אם נאמר כהצד דב"נ גם ברציחה אינו חייב, א"כ איך הי' להם מותר להכניס עצמם לפיקו"נ ולמסור נפשם לזה, והרי פסק הרמב"ם (פ"ה מהל' יסודי התורה הל"ד) [בישראל]

פרשת שמות

דבמקום שדינא הוא דיעבור ואל יהרג אם עבר ומסר נפשו בכדי לא לעבור על האיסור הרי זה מתחייב בנפשו, דכמאבד עצמו לדעת הוא ואסירי משום איסור רציחה, ובפרט דמבואר הכא דלא דיו שלא המיתו אותם אלא דסיפקו להם מים ומזון, ואיך הי' להם מותר לעשות כן.

ויש לתרץ דהנה מבואר בכס"מ שם בשם הנמוק"י דאף לפי' שי' הר"ם דאסור לו להרוג עצמו בדבר שאינו מחויב, מ"מ בחסיד שעשה כן משום מידת חסידותו ודאי קידש את השם, וא"כ י"ל דג"כ הכא הוי כן.

ומדויק כן לשון הפסוק דכתיב ותיראן המילדות את האל', והיינו דמידת חסידותם הי' בדבר דיראו את ה', וגומר ותחיין את הילדים, והיינו דרק משו"כ הי' להם מותר להחיות את הילדים. ומבואר בזה נמי הא דקבלו שכר ע"ז שיראו את האל', ולכאורה ממנפ"ש אם היו מחויבים בכך למה קבלו שכר על דבר שהיו מחויבים, ואם לא היו מחויבים הרי הי' להם אסור, ומ"מ אם עשו כן הרי דהיו צריכים לקבל שכר על גוף הצלתם, ומהו הא דקבלו שכר על שיראו את האל'.

אמנם לדברינו מבואר שפיר דבעקרו לא היו מחויבות ואדרבה הי' להם אסור בעשייתם, ורק משום מידת חסידותם הי' להם מותר, וע"כ קבלו שכר על מידת חסידותם דיראו את האל' דמכח זה יכלו למסור נפשם על כך.

אולם אם נימא כמו דנקט המל"מ דברציחה גם ב"נ מחויב למסור נפשו משום סברת מאי חזית, א"כ ק' איפכא מהו הא דכתיב ותיראנה דמשמע דהיתה יראתם מיוחדת בעשייתם, והרי היו מחויבות בכך. [והגרא"מ שך זצוק"ל אמר בזה דחזינן שעשיית מצוה בלי יראת שמים חסר בקיום החשיבות של קיום המצוה, וכל הגדלות בקיום המצות הוא כשזה בא מחמת יראה, וזהו הותיראנה שעשו כן מחמת יראה].

ונראה לתרץ, ובהקדם, דהנה הכא איירי בעוברין, ואף דפסקינן דב"נ נהרג על העוברין, ויתרא מכך דכא היו כבר יושבות על המשבר דלכו"ע אסור אף בישראל, וכע"ז כת' המהרש"א (סנהדרין). אולם יעוין בחי' הגר"ח על הרמב"ם (פ"א מהל' רוצח הל"ט) שהביא שם דינא דהר"ם שהעוברה שהיא מקשה לילד ומסכן את חיי אמה מותר לחתוך העובר במיעיה וכו' מפני שהוא כרודף אחריה להרגה, אולם אם הוציא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש, ונקיטת הר"ם הוא מהגמ' בסנהדרין [עב,ב] דיצא ראשו אין נוגעין בו, אכן שם הק' הגמ' ואמאי רודף הוא, ומת' שאני התם דמשמא קא רדפי לה, ולכן אינו חשיב רודף.

ומק' הגר"ח דהך ניחא לדברי הגמ' דצ"ל דטעמא דהגמ' דבלא יצא ראשו דנוגעין בו הוא משום דעדיין לא הוה נפש גמור ונדחה נפש שאינו גמור מפני נפש הגמור, אבל הרמב"ם כתב בטעמא דנוגעין בו משום דהוה רודף, ומשמע שנקט דדין רודף איכא להעובר דרק משום הך איכא להיתרא, וא"כ אם חשיב רודף אמאי ביצא ראשו אין נוגעין, וממנפ"ש או דמשמא קא רדפי חשיבא לרודף אי לאו, ובטעמיה דהרמב"ם צ"ל דבלא דהוי רדיפה דהעובר אסור להרוג עובר בשביל חיי אמו, דהלא חזינן שכל האיסורים שבתורה נדחים משום פיקו"נ דהעובר, וע"כ דהדין וחי בהם נאמר גם על עובר, ושוב איכא סברה דמאי חזית לגבי העובר.

ומבאר הגר"ח זיע"א דברודף דין הצלה של הנרדף נלקח מצד ב' סיבות, חדא משום דינא דפיקו"נ דהנרדף, ואף דבעלמא אין דוחין נפש מפני נפש, אכן הכא גילתה תורה דאין לו דמים דנפשו של הרודף נדחה מפני פיקו"נ של הנרדף. ומכוח זה איכא דין נוסף בפ' רדיפה דמצות הצלה של הנרדף מפני רדיפתו של הרודף. עוד הנחה נקט הגר"ח זיע"א דרודף דרדיפא דקא שמיא רדפי ודאי דחשיב לשם רודף דמ"מ על ידו נרדף האחר, ואלא רק דהך רדיפה לא הוה בכלל דין התורה של אין לו דמים שהתורה

פרשת שמות

פקעה מיני' הדין דאין דוחין נפש מפני נפש, דלענין זה בעי מעשה רדיפה בפועל ממש ואם הוה רק משמיה לא חשיב שהוא עושה את הרדיפה בידים ממש, אבל בתוצאה של המעשה חשיב לשם רודף.

עוד הוסיף הגר"ח זיע"א דאם נבוא לדון בנפש העובר מצד דין דפיקו"נ הרי ודאי דחל עליהו, וכדחזינן דנדחה כל התורה כולה מפני נפשו של העובר, אולם אם נבוא לדון בנפש העובר אם איכא בו דינא דאין דוחין נפש מפני נפש, הרי לענין זה חלוק הוא דנפש העובר לא הוה נפש הגמור, ונדחה נפשו מפני נפש הגמור.

ואשר על כן כתב הגר"ח זיע"א דבעובר אף דלא הוי נפש הגמור הרי דחלוק הוא, דבעלמא בלא שהעובר שם רודף עלי' אם נבוא לדון אם נדחה פיקו"נ מפני פיקו"נ של האחר, הדין הוא דאינו נדחה דמ"מ גם נפש העובר הוה בכלל דין נפש דפיקו"נ ואיכא הסברא דמאי חזית וכו', אכן במקום דאיכא שם רודף עלי' וכגון הכא בדמשמיה קא רדפי, הרי מכיון דבדינא דרדיפה איכא דין נוסף דדין הצלה של הנרדף, ואלא רק דבעי לההיתר של אין לו דם בכדי להדחות דינא דאין דוחין נפש מפני נפש, והיתר זה אין ברודף לאו בידים, אבל בעובר דאין בו הדין דאין דוחין נפש וכו' ואדרבה דדוחין נפש הגמור מפני נפש שאינו גמור, הרי עתה כיון דשם רודף עלי', הא איכא דין מצות ההצלה של הנרדף.

ומעתה מיושב דברי הרמב"ם הא דבאין יצא ראשו, הוסיף בהיתרו משום דשם רודף עלי', ומ"מ ביצא ראשו לא מהניא הך שם רודף דמשמיה קא רדפי דלהוה בכלל היתר התורה דאין לו דם, דמשו"כ ידחה הדין דאין דוחין נפש מפני נפש, עיי"ש באריכות דבריו.

ויעוין בגליונות להחזון איש על הגר"ח שנקט בפשיטות דהטעם שנדחה נפש העובר הוא משום דכל הדין דיהרג ועל יעבור ברציחה הוה משום סברת מאי חזית, ולפיכך בעובר דלא הוי נפש גמור אין עומד הסברא, דעדיף נפש הגמור מפני נפש שאין גמור יעו"ש. אכן ברמב"ם חזינן דצירף בזה רק משום דהוי רודף, ומשמע דבלא זה הי' אסור ואינו נדחה נפש העובר אפי' מפני נפש הגמור מדין פיקו"נ דוחי בהם וכדברי הגר"ח.

ויש להוסיף בביאור דברי הרמב"ם בטעם הצירוף דבעי לרדיפה, עפ"י דברי זקני הגרב"ד זיע"א בהך שיטות דברציחה דינא דיהרג ועל יעבור הוא משום חומר האיסור ולא רק משום הסברא דמאי חזית, וכדחזינן כן בירושלמי ובהרמב"ם, דמעתה יל"ע בגדר הסברא דדוחין נפש שאינו גמור מפני נפש הגמור, דלכאורה הרי ודאי דאיסור רציחה קיים גם על עובר אף שאינו נפש הגמור, דמ"מ נפש הוא בכלל איסור רציחה, וא"כ עד כמה שאיכא האיסור הרי צריך שיהי' הדין דיהרג ועל יעבור מפני חומר האיסור רציחה, דדינא דיהרג באיסורא תלי', וכמו לענין עריות דתלי' באיסורא לחודיא, וכל הסברא של נפש שאינו גמור הוה רק סיבה בכדי להוריד את הסברא דמאי חזית וכו', וא"כ מהו טעמא בדינא דבאין יצא ראשו נוגעין בו.

ובע"כ הוצרך הר"ם לשיטתו להוסיף בדינא, דהא דמותר הוי רק משום צירוף הרדיפה, ואף דמקשמיא קא רדפי לי' מ"מ שם רודף הוא וכו' וכדברי הגר"ח זיע"א, ואף דאין הכא חיובי הרדיפה מ"מ שם רודף הוא לענין דין הצלה של הנרדף, והכא קיים דין הצלה דלא בעי לההיתר דמים דהא אין כאן הסברא דאין דוחין וכו', דהסברא נותנת דדוחין נפש הגמור מפני נפש שאינו גמור, ומשום דין ההצלה אדרבה פקע האיסור רציחה, וזהו הצירוף בין שם הרדיפה שמחיל דין הצלה לזה שאינו נפש גמור ודוחין נפש הגמור מפניו.

הלא מעתה בנידון דידן הי' אסור למילדות להרוג את העוברין דלאו רודפין נינהו ורק בגדר דמתרפין איתנייהו דודאי אסירי, וא"כ מה הי' גדלותם דהוצרך הכתוב לומר דעשו כן מחמת הותיראנה וגו'.

פרשת שמות

ואשר נראה לומר, דלדברינו הוי שפיר דכיון שהי' להם דין דב"נ, ובב"נ הרי כל דינו דיהרג ועל יעבור בשפיכות דמים הוא רק משום סברת מאי חזית, וע"כ אם רק משום הסברא גרידא הרי ודאי דשייך הסברא דדוחין נפש הגמור משום נפש שאינו גמור בכדי להוריד הסברא דמאי חזית, וכהשגתו שם של החזו"א זיע"א, ובב"נ לכו"ע לא בעי לבוא לצירוף דרדיפה, וכל דברי הרמב"ם הוא דוקא לענין ישראל דהדין דיהרג הוא משום חומר האיסור, וא"כ לא גרע ממה שאינו נפש גמור, דמ"מ בכלל איסור רציחה הוא. וע"כ הי' למילדות מותר, ומה שמסרו נפשם הי' משום מידת חסידותם וכדברינו לעיל וזהו גדלותם דיראו את האל'.

והנה פסקו של הרמב"ם עמד להלכה למעשה עם זקני הגרב"ד זיע"א כשכיהן ברבנותו הגיע אליו שאלה על אשה שהרופאים החליטו שעוברה הולך לסכן את חייה, ומשום פיקו"נ שעומד לבוא רצו כבר עכשיו להפיל עוברה. ופסק הגרב"ד זיע"א דמכיון דלהר"ם בעינן למעשה הרדיפה, א"כ מעשה הרדיפה נתהוה רק בפועל בשעת הסכנה דאז חל רדיפתו וצריך שעת הרדיפה, והלכך כעת אסור להרוגו ורק אח"כ שיסכן את אמו יהי' מותר להרגו משום רדיפתו. וסיפר את השאלה והפסק לרבו הגר"ח זיע"א והצדיק את פסקו. והמעשה לבסוף נגמר שהכל יצא בס"ד בכי טוב והולד נולד ברי ושלם, ואמר הגרב"ד זיע"א דבהצדקת הרבי בפסקו שצריך להמתין ולא לעשות עתה שום דבר הי' בזה גם ברכה.

ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היארה תשליכוהו (א,כ"ב)

הגמרא בסנהדרין (ק"ו ע"א) אומרת א"ר סימאי שלשה היו באותה עצה אלו הן בלעם איוב ויתרו בלעם שיעץ נהרג איוב ששתק נידון ביסורין ויתרו שברח זכו בני בניו לישב בלשכת הגזית.

ולכאורה מהי המידה כנגד מידה שאנו רואים מדברי הגמרא, למה יתרו שברח זכה שבני בניו ישבו בלשכת הגזית, ואילו איוב ששתק נידון ליסורין.

אמנם על פניו נראה שכן יש ביניהם מכנה משותף אמנם זה לא השמיע דעתו וזה לא הביע דעתו.

ברם אף כי נראה ששניהם זהים בדעותיהם מכל מקום בסופו של דבר אין דין שניהם עולה בקנה אחד.

וכאן נפתח לנו צוהר המאיר לנו את דברי חז"ל בגמרא לעיל. בלעם איוב ויתרו מתכנסים לדון בעתידו של עם ישראל, למה שלשה אנשים, כדי שאם יהיו חילוקי דעות בין השניים יבוא השלישי ויכריע ביניהם.

בלעם נותן עצה להרוג את כלל עם ישראל ללא יוצא מן הכלל, איוב ששמע כן שתק אך שתיקתו עולה לו ביוקר כיון שהשתיקה מתפרשת כהודאה לדברי בלעם ונמצא שהכריע את הכף לחובה ולרעת עם ישראל.

וכעת אין צורך לדעתו של יתרו כיון שיש כאן רוב והגזירה נחתמה, מה עשה יתרו ראה שנגזרה הגזירה קם וברח, והיה להם חוק במדינה שאם חוקקו חוק ואחד מהשרים המחוקקים מת הגזירה בטלה, אמנם יתרו לא מת אלא רק נפקד מקומו מהכינוס, אז לכן קיבלו את עצת בלעם למחצה דהיינו בני ישראל החיים והקיימים לא יהרגו, אלא מעתה כל הבן הילוד היארה תשליכוהו.

ומעתה הדין שנתנו היועצים ראוי להיות כנידון.

בלעם שיעץ להרוג נהרג.

פרשת שמות

יתרו כיון שעל ידי זה שהוא ברח ניצלו בני ישראל הקיימים מגזירת שמד זכה שמבני בניו ישבו בלשכת הגזית.

איוב ששתק ועל ידי שתיקתו קיבלו את עצת בלעם ואילולי שיתרו לא היה בורח הייתה מתקיימת הגזירה על כלל עם ישראל, לפיכך נידון ביסורין ולקה בצרעת ומצורע חשוב כמת ככף הדמיון.

ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו (א,כב)

ואמר רבי יוסי בר' חנינא שלש גזירות גזר. בתחילה אם בן הוא והמיתן אותו, ואח"כ כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, ולבסוף אף על עמו גזר סוטה (יב, א).

לא נתבאר בגמרא מהו המקור לשלש הגזירות, ובפסוקים לא נתפרשו אלא שנים, גזירת והמיתן אותו למילדות, והגזירה השלישית שגזר לכל עמו.

אך נראה לבאר, דהנה שנינו במשנה בנדירים (ל, ב) שהנודר מן הילודים (שנולדו כבר) מותר בנולדים (שעדיין לא נולדו). ולרבי מאיר הוה הדין איפכא שהנודר מן הנולדים מותר בילודים. ומבואר שם בגמרא דבאמת בלשון המקרא נולד משמע להבא שעדיין לא נולד, ומשמע לשעבר שכבר נולד, וכן מצינו במקראות, במה שאמר יעקב ליוסף "ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים" לשון עבר, שהם אפרים ומנשה שנולדו כבר. ובנביא מצינו לשון עתיד "הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו", והמשנה שחילקה את הלשונות, משום, שבנדירים הלך אחר לשון בני אדם.

ועיווי' שם בר"ן, דה"ה ילודים בלשון תורה משמע הכי ומשמע הכי, ומצינו בתורה ילודים ללשון עתיד כדכתיב "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", ומצינו בנביאים ילוד לשון עבר כדכתיב "כי מתו כל העם הילודים במדבר".

אמנם נראה, דאף דבלשון תורה משמע הכי ומשמע הכי, מ"מ לשון תורה עיקר נגד לשון הנביאים, וודאי ד"ילוד" בלשון תורה משתמע יותר בלשון עתיד, ו"נולד" יותר משתמע ללשון עבר, היפך מלשון בני אדם.

אם כנים הם הדברים, אפ"ל דזהו מקורו של רבי יוסי ב"ר חנינא דשלש גזירות היו, שאם כל הפסוק של "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" מדבר בגזירה השלישית שגזר פרעה לכל עמו, הרי גזירה זו גזר פרעה לילדים שנולדו כבר, כמו שמבואר שם בגמרא, שגזירה זו גזר פרעה לאחר שאמרו לו איצטגנינו היום נולד מושיען של ישראל ואין אנו יודעים אם משל עיברים אם משל מצרים, שאז קם פרעה וגזר לכל עמו עיברים ומצרים כאחד, שכל תינוקות שנולדו בו ביום יושלכו ליאור.

ומכיון שגזר גזירה זו על תינוקות שנולדו כבר, מהו הטעם שכתבה התורה "כל הבן הילוד", שמשתמע על תינוקות שעדיין לא נולדו. אלא ודאי דכתבה כן התורה לדרוש זאת שמלבד גזירה זו לכל עמו עוד גזירה היתה ליהודים, שכל התינוקות שעתידיים להוולד להם שיושלכו ליאור.

וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי (ב,א)

פרשת שמות

איתא במדרש, שלאחר שגזר פרעה שכל הבן הילוד יושלך לים, אמר עמרם לישראל שיגרשו נשותיהם "ואף הוא עמד וגירש את אשתו", וכשאמרה לו אשתו עתידה אמי שתלד מושיען של ישראל, עמד והחזירה.

צריך להבין, מהי הרבותא שאף הוא עמד וגירש את אשתו, פשיטא כיון שגזר על ישראל לפרוש מנשותיהם אף הוא בכלל גזירה זו.

אכן אפשר ליישב בפשטות, שבאמת מצד הדין לא נכלל עמרם בגזירה זו שגזר על ישראל לפרוש מנשותיהם, שהרי מבואר בגמרא (הובא ברש"י כאן) שיוכבד בת קל" היתה ובנס חזרה אליה נערותיה וילדה את משה, וצ"ל שאף שילדה את מרים ו' שנים קודם ואת אהרן ג' שנים קודם, מ"מ לאחר שילדתם בלתי ולא היתה שוב ראויה ללדת עד שנעשה לה נס זה, כמו שמשמע בגמרא שהנס נעשה לה עכשיו, בשעה שהחזירה עמרם.

א"כ, לכאורה לא היה מקום לעמרם לפרוש מאשתו, שכן כל הגזירה לפרוש מנשותיהם היתה משום שהבנים שיולידו יושלכו לים, ויוכבד שלא היתה ראויה ללדת לא נכללה בגזירה זו מצד הדין.

זאת הרבותא בדברי המדרש, שאף שמצד הדין לא היה צריך עמרם לפרוש מאשתו, מ"מ עמד וגירשה כדי להעמיד ולחזק את התקנה הזאת שתיקן, וממנו יראו וילמדו.

ותרא אותו כי טוב הוא (ב,ב)

רבי מאיר אומר שמו טוב, רבי נחמיה אומר שנולד מהול, אחרים אומרים שנתמלא אורה, (שמו"ר א, כ).

המפרשים מקשים, דלכאורה רבי מאיר ואחרים ור' נחמיה כולם חד גברא הם, ואיך הוזכרו כאן בג' שיטות. שהרי במסכת עירובין (יג, ב) אמרינן 'לא רבי מאיר שמו אלא ר' נחמיה'. ובגמרא הוריות (יג, ב) אמרינן שאסקוה לשמו של רבי מאיר אחרים. (עיי' ביפה תואר, ועיי"ע בתוס' סוטה יב, א שהקשו כן, וכן בנודע ביהודה מהדו"ת יו"ד קנ"א).

והיה נראה ליישב, שאכן כולו חד גברא נינהו, וצריך לכל ג' הפירושים והא בהא תליא.

דהנה מנהג ישראל לקרוא שם לתינוק בשעת המילה, ומקור הדבר ממה שקרא הקב"ה לאברהם את שמו 'אברהם' בשעת מילתו.

עוד איתא במדרש, שאת אותו האור שגנז הקב"ה לצדיקים לעתיד לבוא רואה התינוק בשעת המילה. (בראשית רבה יב, ו).

א"כ יש לפרש את דברי המדרש כך. שפירוש הפסוק 'ותרא אותו כי טוב הוא' שקראה את שמו 'טוב'. אך קשה מדוע קראה את שמו בשעה שנולד ולא בשעת המילה כמו באברהם, על כך ממשיך המדרש שנולד כשהוא מהול, ולא עשו בו מעשה מילה כלל.

אך אכתי הוקשה למדרש, דאף שנולד כשהוא מהול הרי לדעת ב"ש צריך עדיין הטפת דם ברית ביום השמיני, והדרא קושיא לדוכתא מדוע לא קראה את שמו בשעת הטפת הדם ביום השמיני. על כך בא תירוץ המדרש, שבשעה שנולד נתמלא הבית כולו אורה, והיינו אותו אור הגנוז לצדיקים לעתיד לבוא

פרשת שמות

שרואה התינוק בשעה שנימול. ומכיון שראתה את אותו האור מיד בשעת לידתו, ודאי שכבר לא חסר שום דבר במילה, (כדעת בית הלל שנולד כשהוא מהול אין צריך הטפת דם ברית). ונמצא שאכן את כל אותן המימרות שנה רבי מאיר, וחדא משלימה את חבירתה

גדולתו של משה (ב,ב)

"ותהר האישה ותלד בן ותרא אותו כי טוב הוא" בסיפור תולדותיו של משה ישנן התפתחויות באופן תיאורו: בתחילה מתואר משה כעילוי רוחני, כתגלית אלוקית וכסמל קדושה. מיטיב המדרש בהאדרת דמותו הרוחנית של משה: "א"ר יהודה: מקיש לידתה להורתה, מה הורתה שלא בצער אף לידתה שלא בצער... טוב שמו, הגון לנביאות, נולד כשהוא מהול ונתמלא כל הבית כולו אורה...". הצגתו של משה כדמות אלוקית תורמת רבות לרוחו, אולם אינה יוצקת נופך ממשי לאישיותו. דהיינו: על-אף רוממותו הנשגבת, והאצלתו של ה"אור" עליו, מה הופך את משה למנהיג?? כיצד ניתן ליישם את כוחו העצום והמולד, לתכנית ולדרך להנהגת העם??

"ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם" התבגרותו של משה מניעה אותו להתחמק מן בועת המלוכה שנגזרה עליו בבית פרעה. הוא יוצא ומביט בסבלותיהם של בני ישראל וחש בתחושת זהות ואחריות. לפתע משיל הוא מעליו את הילת הקודש שאפפה אותו מינקותו, ולובש את גלימת המושיע והפודה. הצלת העברי מידי הקלגס המצרי, איחוי הקרע בין שני אחיו המתגוששים והושעתן של בנות יתרו כל אלו הן תופעות המוכיחות התנתקות מאותו פולחן הקודש שסבב את רוחו. הפרשה מבטאת לנו את צמיחתו של מנהיג, שאינו מגיע ממרומי שמיים וממסתר-על, אלא צומח מתוכיותו של העם ומקרבו. כדי לשכנע בצדקת היבחרו של משה, לא די בסיפורים על ענוונותו וצדקותו, אלא גם בסיפורי חיים, בסיפורי כוח, בסיפורים המבטאים **רגישות אוניברסלית**. בכדי לבנות מנהיג אמת, עלינו להביט בעברו, לפשפש בהליכותיו ולהתבונן כיצד צמח הוא מקרקע המציאות. שמואל נולד מאישה ערירית ומדוכאת, שאול היה רועה צאן, דוד היה נצר לרות המואביה אלו ואלו, כולם היו מנהיגי אמת ואנשי-על, דווקא בזכות יציאתם מן ההווה הלאומית ומן התרבות המקומית.

נראה אם כי כן, כי המקרא שוקד על עיצוב דמות רוחנית למנהיגים, אך בד בבד אינו מעלים או משכיח את מפעליהם האנושיים היונקים מחדוות עשייה בריאה ותוססת. עלינו ללמוד מהליכותיו של משה: לפקוח עיניים, לראות את הסובל ולהביט אל היקום, בבחינת: "דרך ארץ קדמה לתורה".

ותצפנהו שלשה ירחים. ולא יכלה עוד הצפינו (ב,ב-ג)

כתב רש"י שילדתו לסוף ששה חדשים ויום אחד, שהיולדת לז' יולדת למקוטעין.

ד"ז בגמ' בר"ה (יא, א) שאפי' למ"ד שהיולדת לט' אינה יולדת למקוטעין, מודה הוא שהיולדת לז' יולדת למקוטעים. פירוש, שאינה יולדת דוקא לסוף ז' שלמים אלא קוטעת את החודש השביעי ויולדת בתחילתו. ומקור לזה מביאה הגמ' את הנאמר בלידת חנה את שמואל הנביא "ויהי לתקופות הימים ותהר חנה ותלד בן" (ש"א כ), מיעוט תקופות שנים, מיעוט ימים שנים (תקופה היא ג' חדשים).

וקשה דאם זהו מקורו של הגמרא, א"כ לא שמעין שיוולדת אלא לסוף ששה חודשים וב' ימים, ואיך כתב רש"י שילדתו לסוף ששה חודשים ויום אחד.

ושמעתי לתרץ, דאכן ילדה חנה את שמואל לסוף ו' חדשים ויום אחד.

פרשת שמות

דהנה יש לדקדק את הכתוב "ויהי לתקופות הימים ויהר חנה ותלד בן", ופרשו בגמרא שתקופות הימים הם ששה חדשים ושני ימים, א"כ מסורס הוא הכתוב, והיה צריך לכתוב "ויהר חנה ויהי לתקופות הימים ותלד בן", מדוע נכתב ההריון לאחר תקופות הימים. אלא צ"ל, דתקופות הימים המוזכר בפסוק אכן לא מדבר על משך ההריון, אלא על משך הזמן משנפקדה חנה, עד שנתעברה, שלסוף ששה חדשים ושני ימים נתעברה.

והנה אמרו חז"ל (ר"ה שם) שחנה נפקדה בר"ה. ואמרו עוד (ר"ה יח, א) שנבל הכרמלי מת בעשרה ימים שבין ר"ה ליו"כ. ואיתא בירושלמי (ביכורים פ"ב, ה"א) שכדי שלא לערבב אבלו של נבל הכרמלי הרשע, באבלו של שמואל הרמתי, המתונו בשמים מלהמיתו עד שיכלו ימי אבלו של שמואל. הרי שמת שמואל קרוב לראש השנה ולא יאחר מ-ג' בתשרי. ומסתמא, מכיון שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים, מת שמואל ביום שנולד, א"כ נולד שמואל בג' בתשרי.

והשתא יובן היטב, דבר"ה נפקדה חנה להתעבר בבן, לתקופות הימים נתעברה, היינו כמבואר בגמ' לסוף ששה חדשים וב' ימים. וילדתו לסוף ששה חדשים ויום אחד, היינו ג' בתשרי.

ונמצא שפיר, שמה שהביאה הגמ' מחנה, שהיולדת לז', יולדת למקוטעים, היינו לסוף ששה חדשים ויום אחד, וכמו שכתב כאן רש"י בלידת משה.

ותרא את התיבה בתוך הסוף ותשלח את אמתה ותקחה (ב,ה)

משה בתיבה

סח הגאון הצדיק רבינו החפץ חיים זצ"ל, מעשה שהיה. המגיד מדובנא זצ"ל הלך ברחוב העיר וראה עיוור עני, לבוש קרעים, וילד קטן אוחז בידו ומנחהו בדרכו. אדם אחר היה חולף על פניהם באדישות. אם ניחון בלב רגיש, היה מבליע אנחה על הצער והמדווים שיש בעולם. אם לב מתפעל לו, היה נותן בלבו הודאה לבוראו על חוש הראיה שחננו: "ברוך אתה ה', פוקח עיוורים". למגיד מדובנא היה לב רגיש ולב מתפעל, אך על כולם היה לו לב רחום. עצר בדרכו, פנה אל השניים ונתן להם שלום. "אחי, מאין אתם", שאל.

העיוור מר נפש היה, רטן ולא ענה. הילד תלה במגיד עיניים נוגות, מיוסרות. סיפר שזה אביו, ואמו נפטרה, סיפר שקר להם במעונם הטוב, שאין עצים להסקה.

"עם מי אתה משוחח שם", הפטיר העיוור, "המשך ללכת!"

"מיד, רחימאי", ענה המגיד. "אמור נא לי, כבר אכלתם?"

"לא", השיב הילד. "לוקח אני את אבא לבית התמחוי לעניי העיר, שם נאכל את ארוחתנו ואחזירו לביתנו".

לא היה טעם לשאול את הילד האם הוא לומד. במצבו, פטור היה מלימוד תורה. "בואו עימני", אמר להם, "אתן לכם ארוחה משביעה, טובה בהרבה מהאוכל בבית התמחוי". זיק של הכרת טובה ניצת בעיני הנער, עיניו נעורו לחיים והביעו פיקחות רבה כל כך, מהולה בעצב עמוק. המגיד ביטל את תוכניותיו, סב על עיקבותיו, התאים צעדיו לצעדי הילד. הביאם לביתו המוסק, החם. וערך לפניהם שולחן. שקד להנעים את שהותם, טרח להשביעם. גם האב העיוור הפשיר, נרגנותו נסדקה. "טעים", אישר. "נעים כאן".

פרשת שמות

"התסכים להתגורר כאן", שאל המגיד. "אקצה לכם חדר מוסק, שלוש פעמים ליום תקבלו כזו ארוחה. חינם אין כסף", מיהר להוסיף, והילד יוכל ללמוד בתלמוד תורה, חשב. על חשבוננו, כמובן.

האב העיוור התלבט. עיני הילד נצצו בתקווה. לבסוף הסכים האב, לנסיון. למעשה, התנחל בדירת המגיד, שיעבד את הבית לנרגנותו ולרצונותיו. והמגיד סבל הכל, הן גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה. במיוחד כאשר הילד החל לפרוח. קיבל מזון וביגוד, הלך ללמוד והתערה בחברה. ברבות הימים נפטר האב, והילד המשיך לימודיו בישיבה. הוברר שיש לו זכרון מדהים, לא שכח דבר מתלמודו. תפיסתו מהירה הייתה כברק, שכלו חד כתער, מידותיו זכות כשמן, נשמתו טהורה כבדולה, התמדתו ושקידתו באין הפוגה. עד מהרה קנה שם טוב ונודע לתהילה. בנה בית לתפארת ועלה על כס רבנותה של ברודי, ושמו נערץ לדורות, הלא הוא הגאון האדיר רבי שלמה קלוגר זכר צדיק לברכה!

ועתה, נתאר לעצמנו מה היה קורה לו היה המגיד מבליע אנחה וממשיך בדרכו, והילד ממשיך להנחות את אביו לבית התמחויו. מה היה עם ישראל מפסיד, מה היה הילד מפסיד וכמה היה המגיד מפסיד!

בתיא בת פרעה, כשהושיטה ידה לתיבה האם ידעה את מי היא מצילה? האם שיערה שזה מושיעם של ישראל, אבי הנביאים, מנחיל התורה, שעל ידו תזכר גם היא לטובה לנצח נצחים?

ולמעשה, כל ילד יהודי הוא כמשה בתיבה, אין לנו מושג איזה עתיד מזהיר נכון לו, יתכן שיהיה לגדול הדור אם אך תנתן לו ההזדמנות, אם ייפתח לו פתח.

האם נסתפק באנחה ומשיכת כתפיים או נושיט יד, כבתיא. נפתח יד, כמגיד מדובנא. וכל הפירות, לדורות עולם, יזקפו לזכותנו! נתמוך, במעשה ובממון, ככל יכולתנו, בחינוך התורני. ובראש ובראשונה נפיק את המירב מבנינו ומבנותינו. מי יודע, אולי הם שיאירו לדור הבא!

"ויגדל הילד ותביאהו לבת פרעה ויהי לה לבן, ותקרא שמו משה... ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם" (ב,י-יא)

באר במדרש תנחומא ישן (וארא יז), מה שנכתב ויגדל שני פעמים, ויגדל הראשון פירושו שגדל בקומה, ויגדל השני פירושו בגדולה.

ובאלשיך הק' כתב שכוונת הדברים לומר, שכאשר איש מישראל עולה לגדולה בזמן שכל ישראל בצרה אין ראוי לו לומר שלום עלי נפשי, אלא צריך הוא להיות עמם בצרה, ולהרגיש כאבם ומצבם. ולמדנו זאת ממה שנאמר: "ויהי בימים ההם ויגדל משה" כלומר: ויהי, שהוא אוי וצרה היה בימים ההם לעם ישראל, ואז ויגדל משה, שעלה לגדולה שנהיה בן בת המלך וגדול בבית המלכות ובכל זאת לא ראוי לו להיות פורש מצרתם. על כן "ויצא אל אחיו וירא בסבלותם" רואה ומצטער בצרתם. עכת"ד.

טבעי הוא לו לאדם להשתתף בצרת חבירו ולהטות אוזן ולשמוע לקול שוועת העני הנדכה, כאשר גם הוא בעצמו באותה קלחת. ולמרות שהוא עסוק בצער של עצמו, הרי שעדיין מסוגל הוא לחוש גם בצער חבירו כי הוא נמצא איתו באותו מצב. אבל יותר אטום לב הוא האדם מלהרגיש בצער זולתו כאשר חי הוא במצב של גדולה, כבוד ושמחה. כי אז כל כלי נפשו נתונים רק לצורך הנאת עצמו. אין הוא מסוגל להפנות פינה קטנה בתוך ליבו להרגיש בצער אחיו ורעיו, הגדולה ממלאת את כל בתי נפשו והוא ממאן ומשתמט אפילו

פרשת שמות

מלשמוע את אנחות חבריו, (עיין ערך "אין עניים בישראל"). סיפוקו ושביעות רצונו מעבירים אותו על דעתו והוא בורח ממקום שממנו עולה צעקת הדל.

אבל משה רבינו השיג דוגמה הפוכה, כי אף בשעה שעלה לגדולה, הוא לא הסיח דעתו מצער אחיו ועמו. הגדולה והכבוד לא אטמו את אזניו מלקלוט את אנחות בני ישראל הנתונים לשיעבוד מר ולרדיפות איומות. וכאשר מציעים בפניו כל מיני תפקידים ושררות, הוא בוחר להיות בין אחיו היהודים לראות בשעבודם ולעזור אותם בעבודתם, להיות קרוב אליהם כדי להשתתף בצרתם, להתפלל ולהוריד דמעות ביחד עם דמעותיהם.

בגמ' (תענית כ' ומגילה כז-כח), מובא: שאלו תלמידיו את רב אדא בר אהבה "במה הארכת ימים?" אמר להם: "לא ששתי בתקלת חברי". וכאן שואלים מה גדלות זו שלא שש בתקלת חבריו, וכי שבח הוא לתנא האלוקי? אלא התירוץ שמדובר שחבירו נתקל באיזה אסון ובאותה שעה יש בביתו שמחה, הוא עומד להנשא. ולמרות הכל, מוכן הוא להקטין שמחתו כדי שלא יהיה חבריו נפגע. ועל מידה נעלה זו של השתתפות בצער חבריו הוא זוכה לאריכות ימים.

דוגמא לאצילות נפש זו אנו מוצאים בסיפור הבא סיפור בין זמנינו הממחיש לנו עד כמה גדלות וטוהר המידות יש גם בדורינו הקט .

מעשה מאלף התרחש בשני מחותנים, שטרם חתונת ילדיהם החליטו לקנות עבורם דירה. אבי הכלה מצא דירה במחיר 'מציאה', ובאזור של שומרי תורה ומצוות, וביקש מבתו שתלך ותראה את הדירה. הבת שבה אל אביה ואמרה כי הדירה מאוד מצאה חן בעיניה, והיא מושלמת מכל הבחינות, אך הוסיפה, שבאותו הבניין, מתגוררת חברה טובה שלה, שהינה מעוכבת שידוך כבר זמן רב. זאת ועוד, שבבית אותה חברה נמצאת גם אחותה, המבוגרת ממנה, ואף היא טרם זכתה למצוא את זיווגה, ואולי ייגרם להן צער מסויים כאשר יראו מדי יום את חברתם הנשואה...

האב החליט שהוא אינו ניגש לרכישה לפני התייעצות עם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א. התקשר אפוא לאחד ממקורבי הגר"ח, וביקש שיגיש את ההתלבטות לפני הרב. הלה השיבו שחבל יהיה לבזבז את זמנו היקר של הגר"ח בשאלה מיותרת זו, כי פשיטא שמותר לקנות את הדירה, והוסיף לטעון 'וכי החברות אינן יודעות שבתך מתחתנת'...? אך אבי הכלה התעקש שבכל זאת יציע את הדברים לפני הרב.

ובכן, השאלה הוצגה בפני רבינו הגר"ח, ולמרבה הפלא, 'שר התורה' שמשיב על אתר על השאלות החמורות ביותר בעולמה של הלכה, התחבט רבות בשאלה זו, תוך כדי שמילולו שפתיו הקדושות 'זו שאלה קשה'. לבסוף הפטיר, שיפנו עם השאלה למרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א.

אבי הכלה מיהר להגיע למעונו של רבינו האיילת השחר', והציע בפניו את השאלה. הגראי"ל פתח ואמר, כי לכאורה אין כאן שאלה, כי מן הסתם אתה מחפש זמן רב דירה, וסוף סוף מצאת, ולא סתם דירה, אלא 'מציאה גדולה', ואם כן איך אפשר לומר לך שלא לקנות...?! לאחר מכן עצם הגאון את עיניו

פרשת שמות

הקדושות ושקע בהרהורים לכמה רגעים. לפתע פקח את עיניו ואמר בהתרגשות: 'אבל איך אפשר לדקור את עיניו של השני?!' וחזר שוב ושוב על הדברים, 'הכלה תצא ותכנס, תצא ותכנס יום-יום, ואיך אפשר לדקור לזולת את העיניים!...

השואל טען בפני הרב: 'בתי מציינת שבני המשפחה הזו הם אנשים טובי לב, מפרגנים ובעלי עין טובה בצורה יוצאת דופן'...
'נו', אמר הגרא"ל, 'יותר ממלאכי השרת?! הרי אפילו על מלאכי השרת כתוב ששייכת בהם קנאה...? לא כדאי לקנות את הדירה הזו'.

לבסוף העלה אבי הכלה הצעה: 'ארכוש את הדירה, אך בתי לא תגור בה. אלא אשכיר אותה לאחרים, ולבתי אשכור במקום אחר'.
מין הרב שטיינמן הסכים להצעה, וצירף את ברכתו למחותנים ובני הזוג.

ומה אירע בסופו של הסיפור - ? בליל חתונת הבת, האחות המבוגרת של חברתה התארסה!

לא חלפה תקופה ארוכה, והנה גם אותה חברה זכתה להתארס.

ועתה, בס"ד הבת וחתנה נכנסו להתגורר באותה דירה...

כל מילה מיותרת....

ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה רעך (ב,יג)

וברש"י פי' למה תכה, אע"פ שלא הכהו נקרא רשע בהרמת יד. רעך, רשע כמותך.

הנה פסק הרמב"ם (פ"ה מהלכות חובל ומזיק ה"א) "אסור לאדם לחבול בין בעצמו בין בחבירו, ולא החובל בלבד, אלא כל המכה אדם כשר מישראל בין קטן בין גדול בין איש בין אשה דרך נציון הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר לא יוסיף להכותו אם הזהירה תורה שלא להוסיף בהכאת החוטא, קל וחומר למכה את הצדיק".

ומבואר בדבריו שאיסור זה נאמר רק בהכאת "אדם כשר" כלשונו, אך אם האדם המוכה הינו רשע, כפי שהיה אצל דתן ואבירם הניצים, הרי שאין כל איסור להכותו. וא"כ יש לתמוה מדוע התרעם משה על המכה באומרו "למה תכה רעך", והלא אין בכך כל איסור שהרי הוא "רשע כמותך" כפי שכתב רש"י, וממילא אין איסור להכותו.

אלא דיש לומר, שמצינו במדרש רבה (פ"א) כי לא רק היו ניצים זה עם זה אלא היו מתכוונים להרוג זה

פרשת שמות

את זה, וכל אחד היה רודף את חבירו להרגו, ומעתה י"ל דזהו מה שאמר משה לרשע "למה תכה רעך", הרי באיסור רציחה ושפיכות דמים לא מצינו שיש חילוק אם בא לרצוח אדם כשר או רשע, ועל כך התרעם משה.

וראיית הגמ' שהוכיחה מהא שאף המרים יד בלבד נקרא רשע, הוא כדדייק שם בגמ' "הכית לא נאמר אלא לא תכה", והיינו שאף הכאה גרידא נאסרה ולא היתה טענתו למה הכית והרגת אותו, הרי מכאן שאף איסור הכאה נאסר.

(רבי יצחק זאב הלוי סאלאווייציק - גבורת יצחק)

"וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהַיָּהּ שְׁנֵי אָנָשִׁים עִבְרִים נָצִים" .. - לימוד גדול מהותרת המן! (ב,יג)

ופירש רש"י: 'דתן ואבירם הם שהותירו את המן'.

שאלה עצומה נשאלת כאן. רש"י כאילו רצה להסביר לנו מי הם דתן ואבירם שהתקוטטו, אז הוא הצביע ואמר 'הם שהותירו את המן', וכי זו העוולה הגדולה ביותר שלהם, והרי בכל עוולה ציבורית הם היו מעורבים, במן, במחלוקת קרח, שני עברים נצים, הבאשתם את ריחון,

מדוע רש"י מצביע רק על הותרת המן?

והתירוץ הוא: בכל מה שהתרחש עם דתן ואבירם, היה אפשר להתמם, ולהביט בעין טובה, לסנגר עליהם ולהבין - שהמניע למעשיהם הרעים, הוא דאגה לכלל ישראל. למשל כאשר הלשינו על משה שהרג את המצרי, אולי הם חששו מנקמה על רצח המצרי, וכן על זה הדרך,

אבל בשעה שאמר להם משה 'לא תותירו ממנו עד בקר', והם הותירו, מה דאגה לעם ישראל יש כאן? אלא מה? סתם עסק פרטי של קריאת תגר על משה להפר את דבריו. מכאן נתגלה למפרע על הכל, שרשעים היו מימיהם כלשון חז"ל, ואין דאגת ישראל מעניינת אותם כלל, וזה למדנו מהותרת המן.

והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל (ג,ב)

היתר אמירת פסוקים לרפואה ופרנסה

פלפול בפרשה בנושא היתר קריאת פסוקים מיוחדים לרפואה ופרנסה

הגמרא במסכת שבת סז. אדם שחולה בחום וצמרמורות מומלץ לו לקחת את עץ הסנה ולחרוץ בו עם סכין ברזל במשך שלושה ימים ובכל יום לקרוא פסוקים מפרשת הסנה רואים מהגמרא כי מומלץ להתרפא בדברי תורה כי חלק מתהליך הריפוי הוא לקרוא פסוקים מפרשת הסנה

קושיית הראשונים שהרי אסור להתרפא בדברי תורה
מקשים התוס' המאירי והריטב"א במסכת שבועות טו: שהרי רבי יהושע בן לוי פוסק שאסור להתרפא

פרשת שמות

בדברי תורה וא"כ כיצד אומרת הגמרא במסכת שבת סז. שאפשר לקרוא את פסוקי פרשת הסנה כדי להתרפא ומסביר המהרש"א בסנהדרין קא. שסיבת האיסור להתרפא בדברי תורה היא שיש הבדל בין תרופה רגילה לבין רפואה בדברי תורה שתרופה רגילה מסייעת רק אחרי שהאדם נחלה אבל דברי התורה מגנים על האדם עוד כשהוא בריא שלא יחלה. הרמב"ם בפרק יא' מהלכות עבודה זרה הלכה יב' מבאר כי האיסור להתרפא בדברי תורה נעוץ בשוני המהותי ביניהם שדברי התורה מרפאים את הנפש אך שאר הרפואות יכולות לסייע רק בריפוי הגוף

מהגמרא עירובין נד. רואים שכן מותר להתרפא בדברי תורה ריב"ל עצמו במסכת עירובין נד. אומר שהחש בראשו יעסוק בתורה ואף החש בכל גופו יעסוק בתורה מפני שכתוב ולכל בשרו מרפא וא"כ ריב"ל לכאורה סותר את עצמו מהגמרא שבועות טו: ששם פוסק שאסור להירפא בדברי תורה ובעירובין נד. כותב במפורש שמומלץ להירפא בדברי תורה וא"כ גם קושיית הראשונים על הגמרא במסכת שבת סז. לא מובנת מפני שכן מותר להירפא בדברי תורה.

גם מקריאת שמע שעל המיטה רואים שריב"ל מתיר להתרפא בדברי תורה הגמרא במסכת ברכות ד: מביאה בשם ריב"ל שצריך לקרוא קריאת שמע על המיטה למרות שהאדם כבר קרא קריאת שמע של ערבית בבית הכנסת ומוסיפה הגמרא שגם תלמיד חכם שהולך לישון מתוך דברי תורה צריך לומר לפחות פסוק אחד של רחמים וממשיכה שם הגמרא לומר שכל הקורא קריאת שמע על המיטה כאילו אוחז חרב של שתי פיות בידיו ואף המזיקים בדילים ממנו וא"כ רואים שמטרת קריאת הפסוקים היא כדי להינצל מפני המזיקים וא"כ משמע שמותר להשתמש בדברי תורה.

קושיית המעדני יום טוב על קריאת שמע שעל המיטה שהרי הגמרא בשבועות טו: אומרת שאסור להתרפא בדברי תורה וא"כ מדוע אומרים פסוקי הגנה בקריאת שמע המעדני יום טוב בברכות באות י' מבאר כי קריאת שמע מתחלקת לשני חלקים החלק הראשון הוא פסוקי שמע ישראל ואהבת והחלק השני הוא פסוקי הגנה ורחמים ואומר המעדני יום טוב שצריך להקשות את קושיית הגמרא במסכת שבועות טו: שאסור להתרפא בדברי תורה על דין הגמרא בברכות ד: האומרת כי יש מצווה לקרוא קריאת שמע על המיטה כדי להינצל ממזיקים ומוסיף המעדני יום טוב שעיקר הקושיא היא על החלק השני של קריאת שמע מפני שעל החלק הראשון שהוא פסוקי שמע ישראל ואהבת אפשר לומר ששם לא ניכר שהאדם קורא לשם רפואה או השתמשות אישית כי ייתכן וקורא לשם חובת קריאת שמע או שהפסוקים הללו שגורים על לשונו אבל על החלק השני של קריאת שמע שעל המיטה קשה כיצד אדם עושה שימוש אישי בדברי תורה.

מהגמרא שבועות טו: עולה כי מותר להגן באמצעות דברי תורה הגמרא שבועות טו: מספרת שבעת בניית עיר הקודש ירושלים אמרו את פרק יושב בסתר עליון כדי לסלק את המזיקים שהיו שם ומבאר המהרש"א שבמקום שאין קדושה המזיקים נמצאים ולכן היו צריכם לסלק את המזיקים לפני בניית עיר הקודש ורק אז לבנות את ירושלים בקדושתה וממשיכה הגמרא שריב"ל היה קורא את הפסוקים שהיו אומרים בבניין ירושלים לפני השינה ומקשה הגמרא והרי ריב"ל עצמו סובר שאסור להתרפא בדברי תורה ומתרת הגמרא להגן שאני ז"א שכל מה שריב"ל אוסר להתרפא בד"ת זה דווקא כאשר יש לאדם מכה אך אדם בריא שרק רוצה הגנה יכול הוא לעשות שימוש בדברי התורה.

הסבר החינוך הרמב"ם והפרישה שמותר להתרפא בד"ת בדרך של זכות קריאת הפסוקים וזכות האמונה בקב"ה

החינוך במצווה תקיב' מקשה שלכאורה קריאת שמע שעל המיטה צריכה להיות אסורה מדין חובר חבר כי כמו שאסור ללחוש על הנחש שלא יכיש וכמו שאסור ללחוש על המכה שלא תכאב מדין איסור חובר

פרשת שמות

חבר כך אסור לכאורה ללחוש את פסוקי קריאת שמע כדי לגן מהמזיקים ומתרץ החינוך שיש הבדל בין חובר חבר לקריאת שמע שעל המיטה בחובר חבר האדם עושה שימוש בפסוק עצמו ומעוניין שהפסוק עצמו יגן אבל בקריאת שמע הפסוקים רק גורמים לאדם להתחזק בביטחון בקב"ה כי כשהאדם קורא פסוקים העוסקים בשמירת הקב"ה על בראיו עי"ז האדם מתעלה ומתחזק בביטחון וזה מה שמגן עליו. הרמב"ם בפרק יא' מהלכות עבודה זרה הלכה יב' מבאר שהיתר קריאת הפסוקים הוא כוונת האדם לזכות בהגנה ושמירה מאת הקב"ה בזכות מצוות תלמוד תורה שיש בקריאת התהילים. הפרישה ביו"ד סי' קעט' כותב כי יש היתר לקרוא פסוקים לשם הגנה רפואה והצלחה רק צריך שהאדם יתחזק באמונתו ובקב"ה ויכוין כי זכות מצוות הקריאה היא שמגינת ולא הפסוקים עצמם.

הראשונים מתרצים את הקושיא ממסכת שבת סז. ומחדשים שמותר לקרוא פסוקים לשם הגנה ורפואה או בזמן הסכנה או בדרך של תפילה ובקשה
תוס' מתרצים את הקושיא מדברי ריב"ל במסכת שבועות טו: שאסור להתרפא בדברי תורה לדברי הגמרא במסכת שבת סז. שמותר לומר את פסוקי פרשת הסנה ומסבירים שבפסוקי פרשת הסנה ההיתר הוא כי האדם היה חולה ומסוכן ובשעת הסכנה אין את האיסור להתרפא בדברי תורה. המאירי מתרץ שבפרשת הסנה הגמרא מתירה לומר את הפסוקים מפני שהפסוקים נאמרים דרך תפילה ובקשה ופסוקי הסנה היו רק כמשל לתפילת האדם שדרכם האדם ביקש מאת ה' שכמו שהסנה איננו אוכל וכשם שהסנה רמז למשה כי ישראל לא יכלו מצרות שיעבוד מצרים כך אני המתפלל מבקש להתרפא ממחלתי ולא ח"ו להיכלות.

למסקנה: ארבעה היתרים לומר פסוקי תורה לצורך אישי
א. בזמן הסכנה (תוס' שבועות טו:)

- ב. בצורת תפילה ובקשה כאשר הפסוקים משמשים כמשל לבקשה (מאירי שבועות טו:)
- ג. כאשר האדם מכוון לזכות לימוד התורה העולה מקריאת הפסוקים (רמב"ם פי"א ע"ז הלי"ב)
- ד. כאשר ע"י קריאת הפסוקים האדם מתחזק באמונה ובטחון בקב"ה (חינוך מצווה תקיב')

קיימות שיטות ראשונים נוספות האוסרות באופנים מסוימים קריאת פסוקים ותהילים.

הנכתב בא לעורר את לב המעיין ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה. |

וירא ה' כי סר לראות (ג,ד)

משה מנהיג ישראל

בפרשת השבוע משה רבינו נבחר להיות המנהיג של עם ישראל.
מעיון בפרשתינו ובמדרשים הנלווים אנו למדים שמשה רבינו זוכה להיבחר למנהיג של עם ישראל בזכות מידת החסד הטבועה בקרבו.
"וירא בסבלותם"

"ויאמר לרשע למה תכה רעך"

גם בהגיעו למדיין כאשר רואה שהרועים מתעללים בבנות יתרו אומרת התורה "ויקום משה ויושען" וידוע המדרש המפורסם "אמרו רבותינו כשהיה משה רבנו רועה צאנו של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי, ורץ אחריו עד שהגיע לחסות. כיון שהגיע לחסות, נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות. כיון שהגיע משה אצלו אמר, אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא, עייף אתה, הרכיבו על כתפו והיה מהלך, אמר הקב"ה: יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם כך, חייך, אתה תרעה צאני ישראל הוי ומשה היה רועה" (מדרש רבה)

פרשת שמות

ונשאלת השאלה האם בזכות מידת החסד זוכה משה להיות המנהיג של עם ישראל. עד כמה שחסד ונתינה גדולים ומשובחים הם עדיין לכאן אינם מצדיקים להתעטר בכרתה של תורה. מושיע את ישראל, מדבר עם ה' פנים אל פנים, נכנס ויוצא בבית פרעה, וכל זה בזכות "חסד" ??

אם נשים לב נראה שהתורה לא מתארת רק את התגלותו של משה. ואינה מתחילה רק מפסוק י"א "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו". אלא מתארת בפרוטרוט את כל ההיסטוריה של משה רבינו. התורה מספרת על מסירות נפשם של אימו ואחותו, על נישואי עמרם וכבד, על ההצפנה בתיבת גומא, על בת פרעה שמשה אותו מן המים. ועל חייו בבית פרעה. לשם מה התורה מעריכה לספר את כל ההיסטוריה שלו משחר ילדותו, מה זה בא ללמדנו?

ללמדנו שמשה רבינו עוד משחר ילדותו נולד להיות המנהיג של עם ישראל הוא נולד בבית מיוחד שהאמא והאחות מוסרים את נפשם ומסכנים את חייהם למען העתיד של עם ישראל. אבא ואמא מתחתנים ומביאים ילדים אפי' שידועים שנגזר דינם למיתה. משה נולד ובבית אור גדול. נולד כאן נשמה גדולה שבכוחותיה להנהיג עם עם ישראל. מקטנותו כבר נמצאים בו כל תכונות הנפש הגבוהות של מנהיג עם ישראל.

ואז מסובב כל הסיבות מכניס אותו לבית פרעה. והדברים הם פלא - לבית פרעה?! מה פתאום זה ממש לא המקום שלו. היה מן הראוי לשמר נשמה גבוהה זו בקרב מחנה ישראל, הרי הוא אמור להנהיג את עם ישראל מה לו בביתו הטמא של פרעה ? ? ?

המדרשים מעריכים לספר על גדולתו של משה בבית פרעה עד שפרעה אומר למשה "רוצה ולא רוצה, בן בתי את, כל פרקופי (גדולה וכבוד) שאת מבקש אמור, ואני נותן לך" (מדרש רבה)

משה לוקח את כל כישורי המנהיגות שניחן בהם עוד משחר ילדתו וממשיכם בבית פרעה. היה לו את כל הסיכויים ואת כל הנתונים הנדרשים על מנת להיות מלך ומנהיג בחצר המלך פרעה. הוא בנה המאומץ של בת פרעה, פרעה אוהב אותו. הוא מקושר, מוכשר, והוא אמור באופן טבעי להיות המלך הבא של מצרים.

אבל אז מגלה משה שהוא יהודי וכי ואחיו נאנקים תחת עול השעבוד ואז אומרת התורה "וירא בסבלותם". משה רבנו משתתף בצערם וליבו נכמר עליהם עד כדי כך שהוא מסכן את נפשו ובורח ממצרים. ובעצם מוותר על הכל. על כל מנעימי המלכות על מנת להציל את אחיו היהודים. כאן נולד המנהיג של העם היהודי. משני הסיכות א: הוויתור על ההנהגה המצרית ב: וירא בסבלותם.

משה נבחר לא רק בגלל היותו רחמן ובעל חסד. אלא גם בגלל הכוח האדיר היכולת לוותר על המלוכה המצרית הטבעית בשביל אחיו בני עמו בשביל עזרה לחלש. אלא הם כוחות אדירים המקנים לו את ההנהגה.

וכל הרעיון הזה מתומצת בתורה בשני מילים "**סר לראות**" "וירא ה' כי סר לראות. ראה הקב"ה במשה שסר מעסקיו לראות בסבולתם, לפיכך ויקרא אליו אלוקים מתוך הסנה" (מדרש רבה)
סר מעסקיו ממלכות מצרים
לראות וירא בסבלותם

אז זוכה משה ל"ויקרא אליו האלוקים וכו' וכו' - - משה המנהיג של עם ישראל.

פרשת שמות

ויאמר משה אסורה נא ואראה מדוע לא יבער הסנה. וירא ה' כי סר לראות (ג,ד)

רבותינו אמרו שהבין משה כאשר אך נכנס לאותו אזור כי המקום מקום קדוש לפי פריחתם של העופות שם. והנה בבואו לשם ראה דבר מוזר שהסנה איננו אוכל ואמר "אסורה נא ואראה" וגו'. וכאן המקום לשאול, מדוע צריך ההקדמה "אסורה נא ואראה", יראה מבלי לומר אסורה נא.

אך משה רבינו כל צעדיו היו בחשבון ובדבקות עם הקב"ה, ובדאי להיות סתם "סקרן" הרחיק משה זאת. אך הבין: הנה, מקום זה הוא מקום קדוש, וא"כ כל מה שנעשה כאן, בודאי אינו סתם טבעי, אלא "מראים לך", ולכן אמר: אסורה נא ואראה, כי אין זאת סתם סקרנות, ומדוע לא יבער הסנה.

וכאשר עשה זאת נאמר: 'וירא ה' כי סר לראות ויקרא' וכו'. מה צריכה הקדמה זאת שראה ה' כי סר לראות. אבל כבר אמרו רבותינו, שהכונה כאשר ראה ה' כי משה רבינו היה תמיד צר לו על סבלות אחיו, וכמ"ש "וירא בסבלותם" אמר עלי לרוממו וליתן לו משרה קדושה להיות רועה על עמי, ואז ירויח לשוחח רבות עם האל ב"ה.

וז"ל המדרש רבה (פ"ב סימן ו): אמר רבי יצחק מהו כי סר לראות, סר וזועף הוא זה לראות בצערן של ישראל במצרים, לפיכך ראוי הוא להיות רועה עליהן, מיד 'ויקרא אלהים מתוך הסנה'. גם בזוהר הקדוש (דף כב.) כתוב: "אמר רבי יוחנן אמר רבי יצחק, משה היה מהרהר ואומר שמא ח"ו יכלו עם ישראל בעבודה קשה זו". הרי כמה היה משה רחמן ואיכפת לו. וכך טבעו מעולם, שהרי כאשר ראה איש עברי מכה, התערב. וכאשר ראה שני עברים ניצים, התערב. וכאשר ראה בנות יתרו סובלות, התערב והושיען. זוהי מידה נפלאה, לשום לבו על זולת ולא לומר מה איכפת לי. אדרבא קום ועזור קום וסעוד, להיות "אכפתי", ולא קר שאין מזיז לו בליבו כלום רק אוהב עצמו ודואג לטובתו.

דוגמא מיני דוגמאות. אדם עובר בשוק ולפתע מעד חבירו ונפל, הוא נעצר ומסתכל עליו מרחוק צוחק מחיך וממשיך בדרכו. ותחת שיחיש צעדיו לעבר הנופל, ויקימהו, הוא צוחק ונשאר קר ואדיש. או רואה אדם פלוני הולך, ופתאום נקרעה שקית הפירות ומתגלגלים והוא מסתכל מחיך וממשיך, תחת לבוא ולאסוף פירות חבירו ולהציל ממונו. אכן זהו בא מחמת מידות האדם אשר לא טובות. אבל היהודי צריך להיות עם לב טוב איכפתי סומך וסועד.

וירא ה' כי סר לראות (ג,ד)

"ויהי בימים הרבים ההם ויצא משה אל אחיו וירא בסבלותם", רש"י מביא בשם המדרש: "וירא בסבלותם - נתן עיניו וליבו להיות מיצר עליהם".

אולם במדרשים מבואר יותר שמשה אף הטה שכמו לסבול, והיה נוטל מעליהם את משאם ומשתדל להשלים במקומם את המלאכה. לנוגשי פרעה הסביר משה שכוונתו לעשות עבודה משובחת יותר עבור המלך, שאם לא כן - לא היו מסכימים לו לסייע ליהודים (שמו"ר א, כז). ולפי המדרש כוונת הפסוק היא שמשה יצא מבית פרעה בכדי לסייע לאחיו, משום שלא יכל לראותם סובלים.

אלא שבהמשך הפרשה מוצאים אנו שמשה רבינו שימש כרועה צאנו של יתרו - חותנו. שם מתארת התורה (ג, ב-ה): "וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל. ויאמר אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה, מדוע לא יבער הסנה. וירא ה' כי סר לראות ויקרא אליו אלוקים מתוך הסנה" וכו'. במדרש (שמו"ר ב, ו) מבואר: "ר"ש בן לקיש אמר הפך פניו והביט, שנאמר וירא ה' כי סר לראות, כיון שהביט בו הקב"ה אמר נאה זה לרעות את ישראל".

ויש להבין, מה הועילה הבטתו של משה מרחוק ("הפך פניו והביט") בסנה, האם על ידי כך כבתה האש

פרשת שמות

הבוערת? ומדוע השכר על כך הוא "לרעות את ישראל"?

רבי אליהו חיים מייזל פסע בין בתי העיר לודז' היהודית, כשהוא עוסק באיסוף כסף לעניי לודז' שיוכלו לחמם את ביתם הקר בחורף הפולני. משהגיע הרב לביתו של גביר גדול הרחוק מחיי תורה ומצוות, נקש בדלת והמתין שהגביר יפתח, הגביר עמד בפת בחלוק בית קליל והזמין את הרב להיכנס לסלון שם בוערת האח ואז ישמע את דבריו.

אך רבי אליהו חיים אמר לו: טרם שאכנס רצוני שתקשיב לדברי. עניים רבים מצויים בעירנו, לרובם אין אפשרות להביא טרף לביתם. כאן החל הרב להפליג בתיאורי עניות מזעזעים על הקור השורר בביתם, ילדיהם שחלו מהקור, ועוד רבים מדקדוקי העניות שלהם.

כל הזמן הזה עמד הגביר בפתח כשהוא רועד מקור, שיניו נוקשות והוא מאזין מפאת הכבוד. לבסוף החליט להפסיק את הרב וביקש בתחנונים: "למען ה'", "יכנס הרב לסלון ושם אשמע את סוף דבריו". הרב ניאות ונכנס פנימה, אך במקום להמשיך במשאו הארוך הגיע לתכלית דבריו וביקש כסף לצדקה.

הגביר חתם על המחאה מכובדת ביותר, הרבה מכפי שציפה הרב לקבל, ואז שאל: "יאמר לי הרב, מדוע לא יכולנו לדבר ליד התנור בניחותא וביישוב הדעת?"

שאל אותו רבי אליהו חיים מייזל: תאמר לי בכנות, לו הייתי נכנס ומבקש כסף בלי להתמהמה, הייתי מקבל כזה סכום גדול ונכבד? "לא", השיב הגביר. "ובכן, זה מה שרציתי לפעול, שתרגיש על בשרך את הקור השורר בביתם של הדלים ורק אז תתאמץ לעזור להם", סיים הרב.

זוהי למעשה התשובה לשאלה בה פתחנו, משה רבינו רצה לעזור ליהודים במצרים ולהקל מעליהם, ועשה זאת בחכמה רבה מבלי שירגישו בו נוגשי פרעה. אך כשלא היה באפשרותו לעזור, כמו הסנה שבער באש, סובב משה רבינו את ראשו והביט.

מה התכלית בזה? אמר משה בליבו: אם אני יכול לעזור בפועל, לכל הפחות אסתכל ואשתתף בלבי בצערו של הסנה. אף שאינו בשר ודם, דומם הוא ואינו מרגיש, מכל מקום רצוני לחוש בצערו.

זה מה שאמר המדרש: כיון שסר משה רבינו לראות - למרות שאינו יכול להועיל, אבל "נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם" - אמר הקב"ה נאה זה לרעות את ישראל! כדי לעזור לשני לא צריכים תמיד עזרה ממשית, לפעמים די בחיוך קטן, או בלב דואב - ולו לרגע אחד - בצרת הזולת. וכל שכן אם מנחמים אותו, שהרי שנינו (בבא בתרא ט:): "והמפיסו בדברים - מתברך ב"א ברכות!"

ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' אלוקינו (ג,יח)

והנה השם יתברך דרך משה והזקנים ועם ישראל לא שיקרו לפרעה אלה שהתכוון השם לשלושה ימים בעולמו שהם 3000 שנה שכן יציאת מצריים הייתה בשנת 2448 ומשנת 5448 בערך מתחילת ימי הבעל שם טוב בערך, התכלל כל כדור הארץ וכל השבעים אומות שבו שוב לכדי חטיבה אחת שבתוכה בכללותה נמצא כל עם ישראל ונמצא תחת רוח הצילוויזיה המודרנית, שהוא אותיות מצריים,

פרשת שמות

גם משה אמר לישראל ולא בתור נבואה שגזרה היא כך (ולא בתור קללה כמו שטועים) בסוף פרשת כי תבוא פרק כ"ט פסוק ס"ח "והשיבך ה' מצריים ... לעבדים ולשפחות ואין קונה" הרי שייעד לעם ישראל אחרי שהיו כבר לא במצריים שעתידיים בהתכללות הסופית של כדור הארץ לכנוס שוב לעניין מצריים ולעבוד בה שוב עבודת ברור שארית הרפ"ח ניצוצות. ואין, אין זה אותיות אני, אני זה נשמה על ידי ואין גימטריה משה דוד משיח, 717 - משה שר התורה - עסק התורה כללי, דוד מלכות פה תורה שבעל פה והלכותיה המעשיות ומשיח - הציפייה הכללית לימים טובים יותר קונים בסוד אין קונה, קונים מהשעבוד הזה לכדי ימות המשיח במהרה בימנו אמן.

ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלת ושמלתם על בניכם ועל בנתיכם (ג,כב)

יש להעיר מדוע ציוה הקב"ה שתשאל "אשה משכנתה", נשים דוקא ולא גברים.

ונראה לומר, דהנה הלא ידוע שביזת הים גדולה היתה לאין ערוך מביזת מצרים, כמו שדרשו רז"ל (מדרש שר השירים) על הפסוק "תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף", תורי זהב זו ביזת הים, עם נקודות הכסף זו ביזת מצרים.

כלומר, שעיקר הביזה והעושר הגיע לישראל על שפת הים, וביזת מצרים לא היתה אלא לצורך שעה, כמו שכתוב "והיה כי תלכון לא תלכו ריקם" (ג, כא).

והצורך שהיה בשאילת הבגדים מן המצריות, נראה לבארו ע"פ המכילתא (פ' בשלח) שבשעה שפיתה פרעה את עמו לרדוף אחרי בני ישראל, פתח להם את אוצרותיו, והטעינם כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות ולבושי יקר ותפארת, ואפיקו את סוסייהם עיטרו בתכשיטי זהב וכסף, כדי לזרז אותם ולחזקם להלחם בבני ישראל. ע"כ. וכל זה עשה הקב"ה כדי שיבזו בני ישראל את המצרים על שפת הים. ומכיון שכשיצאו המצרים להלחם בבני ישראל יצאו רק גברים, ומהם לקחו ישראל את לבושם, נמצא, שהנשים, הבנים והבנות, להם לא היו בגדים לבוז אותם. לכן אמר הקב"ה כאן למשה שיצוה את הנשים לשאול משכנותיהן המצריות בגדים בשבילים ובשביל הבנים והבנות, כדי שיהיה להם מה ללבוש, ואילו הגברים יבזו את לבושי חיילי פרעה על שפת הים.

וראיה לכך ששאלת הבגדים מאת המצרים לא היתה לצורך התעשרות אלא לצורך לבישה, שיהיה להם מה ללבוש במדבר, יש להביא, ממה שאמר הקב"ה למשה ושמלתם על בניכם ועל בנותיכם. שלכאורה ראוי להעיר, מה צורך היה לשים את השמלות על הבנים ועל הבנות, מה לנו אם ישימו אותם עליהם או יקחו אותם בכליהם. אלא, לפי הנ"ל ניחא שביזת מצרים לא היתה לצורך רכוש ועשירות, אלא לצורך לבישתם דוקא ולכן הלבישו אותם בהם. וביותר, שהלא במדרש רבה (פ' כי תבוא) נאמר, שמה שכתוב בתורה לא בלו שלמותיכם מעליכם, היינו דוקא מה שלבשו אבל השמלות והבגדים שהיו בתוך התיבות כן בלו. וא"כ ע"כ לקיחת הבגדים היתה לצורך לבישה דוקא.

ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה (ג,כב)

ראוי להעיר על שינוי הלשון, דלהלן בפרשת בא (יא, ב) כשחזרו ונצטוו על כך בשעת יציאתם לא נאמר אלא "אשה מאת רעותה", ואילו כאן בתחילת שליוחות של משה הוסיף לומר "משכנתה ומגרת ביתה".

פרשת שמות

ואפשר לתרץ זאת לפי דברי הגמ' בר"ה (ז, א) דאחד בניסן ראש השנה לשכירות בתים. לפ"ז י"ל דאכן אין כל קפידא ממי שואלת האשה, אלא דלכך הקדים הקב"ה בשולחו את משה לומר להם שישאלו רכוש מן המצרים שידעו למי מהם יש ממון רב וכשישכרו בתים בתחילת ניסן, שישכרו בתים ליד מצרים עשירים ובעלי ממון, כדי שיהא הרכוש שיקחו מן המצרים רב.

לכן דוקא כאן בתחילת שליחותו של משה נאמר לו "ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה", כדי שילכו לגור בשכנות המצרים העשירים.

(פנים יפות)

ובאופן אחר אפשר לבאר דבר זה, ובהקדם קושיא אחרת, דהנה יש לדקדק את המילים 'ונצלתם את מצרים' שנכתבו אחר 'ושמתם על בניכם ועל בנותיכם', והרי ניצול המצרים נעשה כבר בשעה ששאלו את הכלים עוד קודם ששמו על הבנים, והיה לו להכתב קודם 'ונצלתם את מצרים' ואח"כ 'ושמתם על בניכם ועל בנותיכם'.

גם העירו רבים, מה הענין שציוה הקב"ה לשים על הבנים ועל הבנות דייקא, ומדוע לא יעשו עם הרכוש ככל אשר יחפצון.

אלא יש לפרש את דברי הכתוב, שציוה הקב"ה להם שקודם תשאל אשה משכינתה הישראלית בגדי כסף וזהב, ורק אח"כ ישאלו מן המצרים. שהרי אינו דומה אדם ההולך יחף כעני ובגדיו קרועים, שאין חפצים אנשים להשאיל לו את בגדיהם, משום שאם יאבדו או יתקלקלו לא יהיה לו מאין לשלמם, כאדם עשיר ההולך בבגדי כבוד, שמשאילים לו האנשים את כליהם בנפש חפצה.

ע"כ ציום הקב"ה קודם כל, שתשאל אשה משכינתה הישראלית ומגרת ביתה, וישימו את הבגדים על הבנים והבנות, באופן שיראו כל בני ישראל כעשירים, ורק אח"כ ילכו אל המצרים לשאול מהם 'ונצלתם את מצרים'. ובזה יתיישבו כל הקושיות הנ"ל.

(הגר"א)

וראך ושמח בלבו (ד,י)

מבואר במדרש שאילו אהרן היה יודע שהתורה תעיד עליו וראך ושמח בלבו היה יוצא בתופים ובמחולות. והקשה הגאון ר' מרדכי צוקרמן למה א"כ אהרן לא יצא במחולות אם כך היה ראוי לעשות? ותי' דאהרן ודאי שמח שמחה גדולה כשראה שמשה עלה לגדולה אך לא ידע האם שמחתו אמיתית בכל לבו או שמא יש מעט מן המעט של קנאה ולכן לא רצה להראות כלפי חוץ מה שאולי לא אמיתי בלב אך אם היה יודע שהתורה תעיד עליו כך ז"א שהשמחה היא אמיתית היה יוצא בתופים ובמחולות.

ויעש להם בתים - רש"י בתי כהונה ובתי לויה ומלכות. ומבארים בשם ר"א מישקובסקי שהיה כאן מידה כנגד מידה, כלומר מכיון שהגזרה היתה רק על הזכרים, עדין היה יכון להיות המשך לכלל ישראל, ע"י שבת ישראל תחתן עם גר, אך יחוס של כהונה ולויה ומלכות הוא דוקא מן האב, וזה לא היה יכול להתקיים אלמלא קיימו את הזכרים, ולכך זכו לבתי כהונה ולויה.

ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור... (ד,כ)

פרשת שמות

בעירובין (דף כא: כב.) אמרו: "קווצותיו תלתלים", מלמד שיש לדרוש על כל קוץ תילי תילים של הלכות. "שחורות כעורב" במי אתה מוצאן (מי זוכה להן), מי שמשים עצמו אכזרי על בניו ובני ביתו כעורב. כי הא דרב אדא בר מתנא הוה קאזיל לבי רב, אמרה ליה דביתהו ינוקי דידך מאי אעביד להו, (שאלה אשתו מה אתן לילדיך לאכול) וכו'. נמצא שלפעמים למען התורה צריך "ויתור" על עוה"ז, ואפילו קצת כאכזריות על אשתו ובניו, כלומר לא להפסיד תורה, בגלל ענייני עוה"ז. ועפי"ז יש לפרש מ"ש בעירובין (דף נד.) "אם אדם משים עצמו את לחייו כאבן זו שאינה נמחית תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו". ופירש'י שאינו נלאה מלחזור על תלמודו וללמד לאחרים. אך יש עוד לפרש כאמור שעומד איתן כאבן ולא מתרגש מפני הפרנסה ודאגה, והכל למען התורה.

ובאבות (פ"ו מ"ד) שנינו: כך היא דרכה של תורה: פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה "ועל הארץ תישן" "וחיי צער תחיה" ובתורה אתה עמל. ואם אתה עושה כן, אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב. הרי לימדונו חז"ל שכדאי וטוב הן לעוה"ז והן לעוה"ב לעמול בתורה לוותר על הכל, לסבול עניות וחיי צער, הן של עצמו הן של אשתו ובניו, ולנהוג כביכול כאכזרי קצת, והעיקר שיהיה עיקר, והטפל טפל. וכמה צר לשמוע ולראות, שיש שחלילה משליכים אחרי גוום קבלת עול זה, ואינם עוסקים בתורה. ועיקר מטרתם איך להיות "מסודרים" בעוה"ז, ותכלית אחת להם ומטרה אחת: "להתבסס" בהשגת טוב עולם הזה, ולא איכפת להם כלל מעוה"ב, ושוכחים זאת לגמרי, ואין מעלין על דל שפתם מיקר עולם התורה.

אמנם האנשי עלייה אשר זוכים, משפילים ומהבילים ענייני עוה"ז, ונותנים זכות קדימה ועדיפות לתורה, על פני כל החומריות והגשמיות. ואשריהן הנשים שמסייעות לבעליהן ומעודדות אותם לכלל האמור. כי על ידי זה הבעל מקבל משנה תוקף להתחזק ולהתגבר על הכל.

וזה הרמז שנאמר בפסוק: ויקח משה - הוא רמז אל בן התורה. את אשתו ואת בניו - כל ענייני אשתו ועוה"ז. וירכיבם על החמור - פירושו מגביהם מעל גבי החומריות והגשמיות ולא תחת החומר והגשם. וישב ארצה מצרים - כמ"ש ועל "הארץ" תישן וחיי "צער" תחיה. ויקח משה את מטה האלקים בידו - לוקח אותו בן עלייה. את עבודת האלקים, 'בידו' בגאון ובגאווה.

ה' יזכנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות את כל דברי תורתו באהבה ובשמחה ונחת, אכי"ר.

ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו (ד, כד)

וברש"י דביקש להמית את משה כיון שנתרשל במילת בנו אליעזר.

ובגמ' נדרים (לא, ב) איתא תניא אמר ר"י גדולה מילה שכל זכיות שהיו למשה לא עמדו לו כשנתרשל מן המילה, שנאמר ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו, אמר רבי ח"ו שמשה רבנו נתרשל מן המילה, אלא כך אמר אמול ואצא סכנה היא שנאמר "ויהי היום השלישי בהיותם כואבים וגו'", אשהה שלושה ימים הקב"ה אמר לי שוב מצרימה, אלא מפני מה נענש משה מפני שנתעסק במלון תחלה.

ויש להבין סברת פלוגתתם במה פליגי.

ונראה, ובהקדם דהנה נחלקו האחרונים באחד שהיה בבית האסורים ולא יכל לקיים מצות תפילה בציבור ונתנו לו הזדמנות לצאת לכמה ימים, או עכשיו או בזמן שיהי' יותר מהודר כגון ביום שיש בו קריה"ת וכו', אי צריך לצאת עכשיו דעדיף שיקיים המצוה מיד משום מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, וכדמצינו בש"ך

פרשת שמות

לגבי מצות מילה שצריך שימולו התינוק מיד בבוקר משום זריזין מקדימין למצוות ומצוה הבאה לידיך אל תחמיצנה, או שעדיף שימתין לזמן שיוכל לקיים המצווה בהידור.

וברדב"ז פסק דצריך לקיים המצווה מיד, ובחכם צבי (ק"ו) פסק שימתין לשעה שיוכל לקיים המצווה בהידור, (מעשה היה בימי הגה"צ ר' לייבלה אייגר זצ"ל ששימש כסנדק בברית ואיחר לבוא עד סמוך לשקיעה ורננו על מה ששהה כיון דזריזין מקדימין למצוות ומצוה הבאה לידיך אל תחמיצנה, ושלח החידושי הרי"ם איגרת להשיב על הדבר, דכיון דאיכא הידור מצוה בזה שצדיק גדול משתתף בברית, עדיף לקיים המצווה בהידור מלקיים העניין דזריזין מקדימין).

ולפ"ז סברת המחלוקת בנדירים, דהנה ברמב"ם (פ"ב מהלכות מילה הל"א) פסק בכל מלין אפילו באבן, ומצוה מן המובחר למול בברזל, והנה במילה בברזל איכא סכנה שלושה ימים, ובמילה באבן אין סכנה ואפשר לצאת לדרך מיד, וא"כ ר"י סבר דעדיפא לקיים המצווה מיד משום זריזין מקדימין ולקיים זאת באבן ולא לקיים באיחור ובהידור ע"י ברזל, ורבי סבר דעדיפא לקיים המצווה בהידור וע"י ברזל מאשר לקיים המצווה מיד ומש"כ לא נענש אלא מפני שנתעסק במלון תחילה. (ועי' בחת"ס משכ"ב).

ויל"ע מה היה החיוב של משה לקיים מצות מילה הא עוסק במצוה פטור מן המצוה, דמשה היה עסוק במצות הקב"ה שילך ויחזור מצרימה.

וצ"ל כשי' התוס' דהעוסק במצוה פטור מן המצוה הוא דוקא כשא"א לקיים שניהם, אבל ביכול לקיים שניהם אין פטור.

ויהי בדרך במלון (ד,כד)

הנה משה רבנו היה עליו למול את בנו, ואומרים רבותינו (נדרים לב.) שהוא נמנע מלמולו לפני צאתו, כי חשש על בריאות הילד שמא אין כדאי למול ולצאת לדרך, והנה בהיותו בדרך בא מלאך וכו'.

ובאמת משה רבנו קדוש ה' היאך יבטל המצוה שיש לו עתה, הלא בודאי עליו למול זה עתה ולא לצאת לדרך, כי הרי הגיע עת המילה, ובפרט שזריזים מקדימים למצוות. ומדברי הגמרא (נדרים לב.) והר"ן שם נראה דבאמת כונתו היתה למול בו ביום בבואו למלון, אלא נענש על זאת שנתעסק תחילה במלון ולא במילה טרם כל. אפס, יש שהבינו דבצאתו בדרך עדיין לא הגיע שעת המילה דהיינו יום השמיני, וא"כ על מה מצאה מקום הקפידא לנוח, אלא שהיה לו צד שימול קודם הזמן בדיעבד, כיון שנצטווה מפי הקב"ה לפני כן "לך שוב מצרים". וע' מהר"צ חיות בהגהותיו לנדרים (שם). אך ממקום אחר נראה דהגיע יום השמיני.

ואפשר אולי לפרש, עפ"י מ"ש הרב ערוך השלחן (יו"ד סימן רסא) שאין לאחר את המילה אפילו מעט שעות אפילו אם "אבי הבן" לא נמצא ואין להמתין עליו אלא יעשו המילה בלעדיו, אע"פ שהאב בדרך ועוד מעט יבא, לפי דשהויי מצוה לא משהינן. עיין שם. וא"כ יש לומר כי משה רבנו בבואו למלון רצה לעשות את טכס הברית "ברוב עם" ויראו כל הנמצאים שמה, ולכן המתין במלון עד התאסף עם הארץ. וזהו רמז שרמזו חז"ל "נתעסק במלון תחילה". ולכן הקפיד עליו מן השמים, כי לא היה לו להמתין אפילו שעה אחת. וע' אבני נזר (חיו"ד סימן שיח).

ועכ"פ מזה נלמד דמאד ראוי "לא לאחר הברית" וככל שאפשר להקדים המילה יקדימו. ולא יאחרוהו כל כך. אמנם יש חלקו על הערוך השלחן הנ"ל, ואין נוהגין כן כמו שהעיד בעצמו. והובא בספר היקר "תפארת הברית" (עמוד נ). ע"ש.

פרשת שמות

על כל פנים בודאי טוב להקדים כל אחד כפי כחו, כי כמובן זה משתנה אצל המשפחות והמקומות. וה' יתברך יזכנו להיות שמחים במצוותיו ונהיה זריזים בכל המצוות. אמן.

כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו (ו,א)

ראוי לעמוד כאן על כפילות הלשון "כי ביד חזקה ישלחם", "וביד חזקה יגרשם מארצו". ויותר מכך קשה הרי שילוח וגירוש שני הפכים הם, שילוח הוא שיחרור אדם הרוצה חופש, ואילו גירוש הוא היפוכו של שילוח, לגרש אדם ממקום שרוצה להיות בו.

אך על פי דברי הגמרא במסכת ראש השנה (יא, א), יתבארו ברווח דברי הפסוק. שאמרו שם "תניא רבי אליעזר אומר בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים ובניסן נגאלו".

זוהי א"כ הכפילות שבפסוק, "ביד חזקה ישלחם" שילוח זה הוא תחילת הגאולה, ביטול השעבוד מעליהם בתשרי, "וביד חזקה יגרשם" סוף הגאולה כשיצאו ממצרים, מעתה יובן ג"כ שינוי הלשון, שהרי כל עוד שהשתעבדו המצרים בישראל היו בני ישראל הם שחפצים בשחרור ופרעה הרוצה בשיעבודם, לכן ביטול השיעבוד נקרא "שילוח". משא"כ בניסן כשהיהודים הסתובבו במצרים כבר חצי שנה משוחררים מכל עול מביטים במפלת מצרים ומכותיהם, אז היה פרעה הוא המעוניין בשילוח ואילו בני ישראל המעוניינים להשאר. שכך הוא טבעו של אדם, שכשבטל ממנו העול כשהוקל מצבו מיד נשכח מלבו הכל, ולזה שפיר יקרא "גירוש".

קחו לכם מלא חופניכם (פרק,פסוק)

שניכם מלאו את שתי ידיכם. אמנם אין זה אלא קומץ מבוטל לעומת הכמות הדרושה כדי להתפשט על כל ארץ מצרים, כפי שעתיד היה לקרות. ללמדנו, כי לעולם יעשה האדם ככל שתשיג יד אנוש, בשלמות וביסודיות,

אף אם ייראה לו, כי אין בו די הגיע אל התכלית הרצויה